

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Р. О. Максимович

«__» _____ 2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»
спеціальність 293 «Міжнародне право»

**Тема: МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ СПОРИ: ПРИЧИНИ
ВИНИКНЕННЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ
РОЗВ'ЯЗАННЯ**

Виконавець: Сірик Марія Анатоліївна

Науковий керівник: Прощаєв В. В.

Нормоконтролер:

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	8
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ВИРІШЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СПОРІВ	8
1.1. Сутність міжнародних економічних спорів.....	8
1.2. Причини виникнення міжнародних економічних спорів та їх класифікація	17
1.3. Механізм вирішення економічних спорів ГАТТ / СОТ	24
РОЗДІЛ 2	33
СУЧАСНІ МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СПОРІВ	33
2.1. Особливості вирішення спорів міжнародними судами	33
2.2. Міжнародний комерційний арбітраж як альтернативний метод вирішення міжнародних економічних спорів.....	38
2.3. Правовий механізм регулювання міжнародного комерційного арбітражу.....	46
РОЗДІЛ 3	58
УКРАЇНА В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВИРІШЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СПОРІВ	58
3.1. Практика врегулювання міжнародних торговельних спорів в країнах Європейського Союзу та США	58
3.2. Досвід України застосування механізму врегулювання економічних спорів ГАТТ/СОТ.....	65
3.3. Медіація як альтернативний спосіб розв'язання конфліктів	75
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Всі країни світу при приєднанні до світового співтовариства в різних формах беруть зобов'язання втілювати свою міжнародну діяльність у відповідності з головними принципами міжнародного права. Сьогодні міжнародним співтовариством розроблено певні механізми для підтримання миру у світі. Одним із таких механізмів є механізм вирішення мирними засобами міжнародних спорів.

Без затверджених механізмів вирішення різноманітних спорів будь-яка система, побудована на регламентації правил, є неефективною, оскільки відсутні умови, які дають можливість забезпечити обов'язкове виконання даних правил. В умовах постійного ускладнення й поглиблення взаємодії і взаємопов'язаності держав вони прагнуть до розвитку практики мирних засобів вирішення міжнародних спорів і до вдосконалення способів їх застосування.

Початок ХХІ ст. характеризується поглибленням взаємозалежності різних за економічним розвитком країн, посиленням зовнішнього впливу на окрему країну. Основним елементом розвитку будь-якої економіки є досягнення умов економічного зростання, яке забезпечує не тільки кількісне підвищення показника валового внутрішнього продукту, але й створення сучасної конкурентоспроможної економіки, покращення рівня життя населення.

В процесі швидкого розвитку міжнародних економічних відносин було розроблено різноманітні механізми залучення фінансових ресурсів для розвитку певних видів діяльності та проектів. Через нестачу необхідних ресурсів або скорочення інтересу для виконання певного виду економічної діяльності в країні; існування достатнього резерву капіталу чи інтересу в окремих іноземних суб'єктів приватного права на умовах взаємовигідної співпраці організовується міжнародна економічна діяльність.

Посилена економічна інтеграція національних економік і підвищена швидкість взаємного обміну товарами, послугами та технологіями між країнами призвели до необхідності порушення питання про розв'язання міжнародних економічних суперечок. Важливими складовими здійснення міжнародних економічних відносин є як можливість здійснення захисту своїх економічних інтересів країною, що бере участь міжнародній економічній діяльності, так і її можливість до забезпечення захисту своїх прав внаслідок неправомірних дій іншої країни. Це важливе питання, оскільки у випадку, якщо судові або позасудові інститути врегулювання міжнародних спорів не зможуть впоратися із можливою економічною суперечкою, то це може стати причиною дестабілізації економічної системи країни.

Міжнародні комерційні спори виникають в результаті конфліктів між різними державами у сфері торгівлі, інвестицій, інтелектуальної власності. Міжнародні комерційні спори можуть чинити серйозний вплив на економічний розвиток країн та світову економіку. До найактуальніших проблем, які виникають при вирішенні міжнародних економічних спорів, належать: нестабільність й непередбачуваність рішень економічних судів, непрозорий арбітражний процес вирішення економічного спору, що призводить до непередбачуваності результатів вирішення цих спорів, нерозуміння сторонами економічних відносин причин прийняття тих чи інших рішень, що свідчить про відносно низьку ефективність сучасних механізмів врегулювання міжнародних комерційних спорів.

Актуальність обраної теми дослідження полягає в тому, що з кожним роком спостерігається загострення економічних та політичних відносин між різними державами, тому необхідно приділяти значно більше уваги механізмам підтримки і збереження дружніх стосунків між ними.

Аналіз стану дослідження проблеми. На сучасному етапі міжнародних відносин проблема дослідження суперечностей в міжнародних економічних відносин пов'язана насамперед із відсутністю загальноприйнятої теорії вирішення економічних спорів у міжнародній торгівлі. Наукових праць,

присвячених комплексному дослідженню парадигми міжнародних економічних спорів у контексті їхньої сутності, природи, причин виникнення, форм поведінки, еволюції під впливом факторів політичного, економічного, екологічного та іншого походження наразі недостатньо, не дивлячись на те, що проблеми розв'язання міжнародних спорів розглядалась як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

Так, окремі аспекти комплексу проблем, пов'язаних із суперечками у сфері міжнародної торгівлі, досліджували З. І. Боярська Н. Васирина, В. Гансецька, К. Д. Гарбар, М. О. Дей, Д. В. Івашковський, М. Г. Капітоненко, М. З. Мальський, Ю. І. Мельничук, О. М. Моїсеєнко, І. І. Ніколенко, І. В. Сабадаш, З. В. Тропін, Д. І. Федченко, К. А. Фліссак, О. О. Щокіна та інші. Зокрема, М. З. Мальський, І. І. Ніколенко досліджували феномен торговельних суперечок в історичній перспективі, зосереджуючись на їхніх причинах і наслідках. Н. Васирина та В. Гансецька проаналізували проблему зовнішньоторговельних суперечностей, що виникають між різними країнами, визначила їх природу та причини в контексті співвідношення між лібералізацією та протекціонізмом у теорії та практиці міжнародної торгівлі. Д. І. Федченко, О. О. Щокіна, І. В. Сабадаш, Д. В. Івашковський зосередили увагу на дослідженні питань формування міжнародних механізмів врегулювання економічних конфліктів на глобальному ринку, зокрема механізму СОТ.

Метою дипломної роботи є встановлення причин виникнення та виокремлення сучасних методів вирішення міжнародних економічних спорів.

Завданнями дипломної роботи є:

- визначити сутність міжнародних економічних спорів;
- розглянути причини виникнення міжнародних економічних спорів та їх класифікацію;
- дослідити механізм вирішення економічних спорів ГАТТ / СОТ;
- розглянути особливості вирішення спорів міжнародними судами;

- проаналізувати міжнародний комерційний арбітраж як альтернативний метод вирішення міжнародних економічних спорів;
- дослідити правовий механізм регулювання міжнародного комерційного арбітражу;
- розглянути практику врегулювання міжнародних торговельних спорів в країнах ЄС і США;
- проаналізувати досвід України із питань застосування механізму врегулювання економічних спорів ГАТТ/СОТ;
- розглянути медіацію як альтернативний спосіб розв'язання конфліктів.

Об'єкт дослідження: процес розв'язання міжнародних економічних спорів.

Предмет дослідження: теоретичні питання та практичні аспекти розв'язання міжнародних економічних спорів спеціалізованими судами.

Методи дослідження. Під час написання роботи використовувались наступні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: проблемно-теоретичний метод використовувався під час дослідження питань теоретичного характеру; метод узагальнення, логічний метод, монографічний метод, метод порівняння використовувались при дослідженні сутності міжнародних економічних спорів та причин їх виникнення; структурно-функціональний метод, методи дедукції та індукції дозволили зрозуміти механізм вирішення економічних спорів ГАТТ / СОТ; методи аналізу та синтезу, правовий метод використовувалися при дослідженні механізму міжнародного комерційного арбітражу і практики урегулювання міжнародних торговельних спорів в країнах ЄС і США; метод системного аналізу, історичний метод, узагальнюючий метод дозволили проаналізувати досвід України з питань застосування механізму врегулювання економічних спорів ГАТТ/СОТ.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що отримані висновки розвивають ключові положення міжнародного права в сфері регулювання міжнародних економічних спорів.

Практичне значення отриманих ході виконання роботи результатів полягає у можливості їх використання під час вирішення міжнародних економічних спорів, учасником яких є Україна.

Апробація результатів дослідження.

Структура роботи. Робота складається із вступу, основної частини (три розділи), яка включає дев'ять підрозділів, висновків, списку використаної літератури (налічує 80 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 99 сторінки, у тому числі список використаної літератури розміщений на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ВИРІШЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СПОРІВ

1.1. Сутність міжнародних економічних спорів

Ще зовсім недавно термін «міжнародні спори» застосовувався лише по відношенню до спорів між державами, а ідея використання міжнародних механізмів вирішення таких спорів між державами й приватними особами розглядалася як намагання втрутитися у сферу внутрішніх компетенцій держави, через що принципово не сприймалася багатьма країнами. Проте така ситуація кардинально змінилась наприкінці ХХ століття, коли різко зросла кількість міжнародних контактів та, відповідно, збільшилась кількість спорів, сформувалось багато нових їх типів. Специфіка економічних спорів обумовлена зіткненням приватного та публічного права, що формує науковий та практичний інтерес у дослідників. Проте, не дивлячись на це, сьогодні так і не визначено єдиного підходу до формування базових понять управління міжнародними суперечками загалом і управління суперечками у сфері міжнародних економічних відносин зокрема. Причому серед науковців і фахівців з міжнародних відносин не вироблено єдиного підходу до міжнародних спорів як в Україні, так і за кордоном [24, с. 95].

Наразі у літературі присвяченій міжнародним економічним відносинам термін «економічний спір» використовується разом із терміном «економічний конфлікт». Крім того, останнім часом виникнення будь-яких проблем у торговельних відносинах між різними країнами в інформаційному просторі часто позначається терміном «торговельна війна». Проблема необхідності розмежування цих термінів не вирішена і сьогодні. Проте, кожен із цих термінів має певну специфіку та його вживання має бути пов'язане із відповідними характерними рисами досліджуваного явища.

Насамперед, слід чітко визначити зміст, який вкладається в поняття: спірна ситуація, спір, конфлікт, війна і визначити критерії класифікації конкретного випадку порушення нормальних торговельних відносин між країнами. На нашу думку, поняття «міжнародний економічний спір» та «міжнародний економічний конфлікт» відрізняються тим, що перетворення міжнародного спору на міжнародний конфлікт залежить від рівня інтенсифікації протиріч і конфліктності в поведінці їх сторін.

Відмінність між міжнародним спором та конфліктом визначається наявністю чи відсутністю конфліктної поведінки, яка виявляється у активній протидії та наявності озброєного або незброєного зіткнення. Досить часто найвпливовіші країни використовують міжнародний конфлікт у своїх інтересах, однак вони при цьому не можуть гарантувати його мирне вирішення [15, с. 157].

СОТ і ООН для позначення перешкод у економічних відносинах між державами віддають перевагу терміну «спір». Поняття «міжнародний спір», зазвичай, використовується у міжнародному праві з метою позначення наявності певних невирішених питань, розбіжностей між країнами, пов'язаними з різноманітними проблемами в структурі їх взаємовідносин.

Одним з перших визначень міжнародного спору, що найчастіше використовується сьогодні, було визначення, сформульоване Постійною палатою міжнародного правосуддя (попередником Міжнародного Суду ООН) ще у 1924 році: це розбіжність з питання права чи факту, конфлікти правових поглядів чи інтересів між двома особами. У сучасній теорії міжнародного права розуміння змісту цього поняття сформувалося на основі практики Міжнародного Суду ООН, відповідно до якого під міжнародним спором розуміється конфлікт правових поглядів, який об'єктивно існує до початку розгляду справи. Однак наявність розбіжностей та протиріч між різними державами, як зазначається у цьому визначенні, ще не є спором. Для того, щоб розбіжності та протиріччя перетворилися на спір між різними

державами, вони повинні бути об'єктивно виражені у формальних діях, принаймні однієї з них.

Стан взаємовідносин між державами вважається спором лише тоді, коли контрагентом певні дії сприймаються як такі, що несуть загрозу для країни в певній сфері її життєдіяльності та викликають занепокоєння і претензії до першої сторони, але остання не звертає на це жодної уваги.

Використання терміну «спір» є прийнятним з точки зору сьогоdnішнього міжнародного права, оскільки саме цей термін зазначений у положеннях Глави VI «Мирне врегулювання спорів» (статті 33 - 38) та Глави VII «Дії щодо загрози миру та безпеки» (статті 39-51) Статуту ООН [61]. Ситуація, яка може призвести до посилення напруженості в міжнародних відносинах та викликати суперечку через розбіжності в інтересах держав, що не супроводжується висуненням взаємних претензій, називається «спірною ситуацією» в Статуті ООН (стаття 34) [61].

Спорами в практиці СОТ вважаються суттєві розбіжності між країнами стосовно тлумачення певного торгового правила або зобов'язання. Суперечка зазвичай виникає, коли певна країна запроваджує певні торговельні заходи або вчиняє дії, які, як вважає одна чи кількох країн-членів СОТ, не відповідають укладеним договорам країн-членів СОТ або можуть спричинити невиконання взятих на себе зобов'язань країною. Термін «конфлікт» часто використовується в МЄВ як синонім терміну «суперечка».

Принцип мирного розв'язання міжнародних суперечок передбачає перелік типових зобов'язань, які запропоновані доктриною міжнародного права і є комплексом засобів мирного розв'язання суперечок, передбачених положеннями Статуту ООН. Науковцями у сфері міжнародного права зазначаються наступні зобов'язання країн:

- вирішувати міжнародні спори лише мирними шляхами;
- вирішувати мирними шляхами усі свої спори, незалежно від виду спорів;
- вирішувати спори своєчасно і оперативно;

- не залишати міжнародні спори невирішеними і не припиняти процес їхнього врегулювання мирними засобами і пошуку взаємоприйнятних рішень;
- використовувати мирні шляхи вирішення спорів, визнані міжнародним правом на власний вибір;
- утримуватися від прийняття дій, які можуть посилити та поглибити напруженість, загострити спір, і не піддавати загрозі міжнародний мир і безпеку;
- вирішувати усі міжнародні суперечки, покладаючись на основи та принципи міжнародного права;
- виконувати прийняті рішення [41, с. 121].

Зважаючи на те, що міжнародний спір охоплює суперечки не лише економічного характеру, але й політичного, юридичного, прикордонного характеру, то можна зробити висновок, що спір носить комплексний характер. Крім того, міжнародні економічні спори стосуються не лише суперечок, які виникають в структурі відносин між різними країнами, різними міжнародними організаціями, різними країнами й міжнародними організаціями, тобто між різними суб'єктами міжнародного публічного права, але й спори, які є наслідком формування системи діагональних відносин – між країною та приватною особою, яка відноситься до юрисдикції іншої країни. При розв'язанні міжнародного економічного спору предметом регулювання виступають відносини, що виникають в різноманітних сферах та галузях взаємодії країн (повітроплавання, міжнародне судноплавство, космічна діяльність, міжнародна охорона довкілля). Міжнародні економічні спори вирішуються на основі використання принципів та норм галузей міжнародного права.

Можна погодитися з думкою деяких авторів про те, що сьогодні відбувається взаємне проникнення та поєднання норм міжнародного приватного і публічного права, адже з однієї сторони, – міжнародні відносини за участю приватних осіб вийшли за межі системи цивільно-правових норм,

охопивши такі сфери, як кримінально-правова, адміністративно-правова, а з іншої сторони – сьогодні міжнародні договори відіграють все більш важливу роль у врегулюванні міжнародних економічних відносин, встановлюючи безпосередньо правила для приватних осіб під юрисдикцією різних країн.

Отже, виклад багатьох питань міжнародного публічного права невіддільний від залучення матеріалів та категорій міжнародного приватного права. Йдеться про реальні зближення чи навіть поєднання предмета регулювання, методів та форм регламентації, кола учасників міжнародних правовідносин. Зрозуміло, що в різні економічні відносини, тобто і в економічні спори, вступати можуть як країни (суб'єкти міжнародного публічного права), так і приватні особи (суб'єкти міжнародного приватного права). При цьому критерії віднесення спору до міжнародного в публічному і приватному праві різні. В іншому випадку дані аспекти характеризуються тим, що учасники суперечки мають різну державну приналежність, за рахунок чого процеси спору ускладнюються (участь іноземного елемента у спорі), оскільки об'єкт спору перебуває на території іншої держави, а правовий факт, який спричинив суперечку, було зафіксовано на території іншої держави.

Отже, якщо при вирішенні спорів в системі міжнародного публічного права діє власна система правових норм (матеріальних та процесуальних), то метод вирішення суперечок у міжнародному приватному праві передбачає врегулювання протиріч між нормами матеріального права і процесуальними нормами різних держав. Тому економічні спори регулюються як публічним міжнародним правом, так і приватним міжнародним правом.

Науковці в широкому сенсі розуміння економічно-правової дефініції міжнародні економічні спори визначають, як будь-які спори, які пов'язані із економічною діяльністю (експортно-імпортні угоди, інвестиційні проекти та контракти) [2, с. 325]. При потребі виконання певної процедури врегулювання міжнародних економічних спорів, що передбачене умовами конкретного міжнародного договору, визначаються ознаки та

виокремлюються основні компоненти цього спору, проте досить часто регламентація процедур мирного врегулювання економічного спору відбувається без їх формального визначення. Коли в поглядах сторін із питань порушення їхнього інтересу, права чи факту сформована суттєва різниця, то це ще не є достатнім приводом для виявлення факту наявності міжнародного економічного спору, така розбіжність повинна бути об'єктивно вираженою в офіційних діях принаймні однієї із сторін в суперечці [14, с. 71]. Тобто, під міжнародним спором слід розуміти виражену суперечність між суб'єктами міжнародного права, коли сторони спору одна до одної висунули взаємні претензії, у спорі завжди є учасники, претензії яких співпадають за предметом спору.

Потрібно відзначити, що в національному законодавстві України термін «міжнародний економічний спір» не використовується, однак він має наступні кваліфікуючі ознаки: особливий порядок врегулювання; особливий склад учасників; специфіка предмета економічної угоди (пов'язана із специфікою та форматом організації економічної діяльності).

Важливими елементами міжнародного економічного спору є його предмет та взаємовиключні позиції сторін спору, обґрунтовані нормами міжнародного економічного права. Відносно предмету спору, то Статутом Міжнародного Суду ООН затверджено його можливість розглядати спори, предметом яких є різні питання щодо міжнародного права, тлумачення угод, характер чи розмір відшкодувань за порушення міжнародних зобов'язань, наявність самого факту такого порушення [61]. Країни-учасниці міжнародного спору повинні обґрунтовувати свої претензії одна до одної за допомогою норм та категорій міжнародного права. Поняття ситуації є більш ширшим, оскільки вона може з'явитися ще до моменту виникнення суперечки та існувати навіть після її урегулювання. Значення формування відмінностей між ознаками міжнародної суперечки і ситуації полягає насамперед у тому, що Міжнародним Судом ООН розглядаються лише спори [80].

Кожна категорія економічних суперечок між державами ідентифікується набором властивих їй характеристик (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Характеристики економічних суперечок між країнами
(складено автором на основі [11])

Використання терміну «торговельна війна» є більш доцільним в обставинах, коли мова йде про факт бажання однієї зі сторін міжнародних торговельних відносин витіснити іноземних конкурентів із власного ринку чи збільшити свою присутність або утримати свої позиції на одному чи декількох зовнішніх ринках. Останнім прикладом торговельних війн є торговельна війна між США та Китаєм, що розпочалася 2018 році. Різні експерти та аналітики пояснюють її початок бажанням США стримувати політичну та економічну експансію Китаю. Проте існували важливі

економічні проблеми, які спонукали США застосувати подібні заходи, в першу чергу це проблеми захисту інтелектуальної власності американських компаній в Китаї, дисбаланс торгівлі між країнами та надмірна захищеність китайського ринку від американського капіталу. Існуюча конкуренція між Китаєм і США і особливо їх торгова війна демонструють суперництво, вбудоване в процес «кіл гегемонії». Незважаючи на те, що «гегемонія долара» США у світових фінансах ще не поставлена під фундаментальний виклик, фінансова роль Китаю та китайський юань за прогнозами досить скоро стануть третьою за величиною резервною валютою.

У таблиці 1.1. наведені категорії поняття інтенсивність щодо певних характеристик спірних торговельних відносин між країнами.

Таблиця 1.1.

Категорії поняття інтенсивність щодо певних характеристик спірних торговельних відносин між країнами [75, с. 97].

Тип спірних відносин між державами	Існування пропиріччя між державами	Інтенсивність напруженості у відносинах між державами	Ускладнення умов торгівлі чи фінансові втрати понесені торговельним партнером	Ускладнення умов торгівлі чи фінансові втрати, яких зазнала країна як ініціатор спірних відносин	Врегулювання спірних відносин
суперечлива ситуація в торгівлі	+	+	-	-	Міжурядові переговори, надання консультацій з питань вирішення спорів
торговельний (економічний) спір	+	++	+	-	ОВС* СОТ + виконання рішень, міжнародні комерційні суди, арбітраж
торговельний конфлікт	+	+++	++	++	ОВС СОТ або Міжнародний комерційний арбітраж + невиконання рішень + скарга + вжиття відповідних заходів
торговельна війна	+	++++	++++	++	ОВС СТО, політичні рішення на рівні керівників країн чи міжнародних організацій

* Орган врегулювання суперечок СОТ, який розглядає скарги країн, чиї вигоди від торгівлі погіршуються внаслідок вжиття країною - торговельним партнером заходів торговельної політики, що суперечать підписаним угодам.

Виникнення міжнародного спору потребує розробки механізму та впровадження інструментів щодо його вирішення. За Статутом ООН кожна країна вирішує власні міжнародні спори з іншими країнами мирними шляхами так, щоб не піддавати загрозі існування принципів справедливості, категорій міжнародного миру та безпеки. Також цей принцип знайшов своє відображення у Декларації про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин, а також співробітництва між країнами відповідно до Статуту ООН, та багатьох інших документах ООН та інших міжнародних організацій [14].

В Ст. 33 Статуту ООН зазначається, що сторони-учасники міжнародного спору, продовження якого може загрожувати підтримці міжнародної безпеки та миру, повинні, в першу чергу, намагатися розв'язати цей спір шляхом переговорів, посередництва, примирення, судового розгляду, арбітражу, звернення до регіональних органів, угод та інших мирних правових інструментів за власним вибором [61].

Одночасно з цим Декларація про принципи міжнародного права дає більш розгорнуте формулювання принципу мирного вирішення міжнародних спорів: «Кожна держава вирішує свої міжнародні суперечки з іншими державами мирними шляхами так, щоб при цьому не піддавати загрозі міжнародний мир, справедливість та безпеку. Держави мають прагнути до якнайшвидшого і справедливого вирішення міжнародних спорів шляхом переговорів, посередництва, обстеження, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів, угод або іншими мирними засобами на власний вибір. У пошуках такого врегулювання сторони мають погоджувати такі мирні засоби, які повинні відповідати обставинам й характеру спору, який виник. Сторони спору у випадку, коли вони не досягнуть вирішення спору одним із вищезазначених мирних засобів, мають

продовжувати прагнути до врегулювання спору іншими узгодженими між ними мирними шляхами» [16].

Таким чином, підсумовуючи, слід відзначити, що категорії «міжнародні економічні спори» властиві певні специфічні риси, якими вони відрізняються від спорів, які виникають в інших сферах міжнародного права. Особливості міжнародних економічних спорів проявляється у наступному:

- включають не тільки спори, що виникають із відносин між різними країнами, різними міжнародними організаціями, різними країнами й міжнародними організаціями, тобто лише між суб'єктами міжнародного публічного права, але й ті спори, котрі виникають з відносин між країною й приватною особою, яка підпадає під юрисдикцію іншої країни;

- при розв'язанні міжнародних економічних спорів предметом регулювання можуть бути правовідносини, що впливають із різноманітних сфер взаємодії держав (космічна діяльність, повітроплавання, міжнародне судноплавство, міжнародна охорона довкілля);

- спори вирішуються за принципами та нормами (матеріальними та процесуальними) різних галузей міжнародного права;

- міжнародний економічний спір – це специфічні правові відносини, які виникають між двома чи більшою кількістю сторін економічної суперечки, якими виступають різні за статусом суб'єкти міжнародного права (горизонтальні й діагональні відносини між ними), та які виражаються у висуванні сторонами взаємних та чітко сформульованих претензій щодо права, правових точок зору чи інтересів, в напрямку врегулювання яких сторони спору організують тісну співпрацю.

1.2. Причини виникнення міжнародних економічних спорів та їх класифікація

З'ясувавши із вище приведеного аналізу, що міжнародні економічні спори є невід'ємною частиною сучасного глобалізованого світу, слід

проаналізувати підстави, які найчастіше є причинами їх виникнення, оскільки усвідомлення основних причин міжнародних економічних спорів дає можливість країнам і міжнародним організаціям шукати більш ефективні механізми їх вирішення, оптимізувати існуючі інструменти та методи.

Однією із найчастіших причин виникнення міжнародного економічного спору між країнами є порушення однією із сторін двосторонніх, багатосторонніх, регіональних або глобальних домовленостей, які були зафіксовані у формі певної юридичної документації. Як наслідок, одна із сторін зазнає збитків або зменшення інших переваг. Такими порушеннями у виконанні умов торговельних угод, які обумовили виникнення та наявність торговельних протиріч і суперечностей між державами, можуть бути певні методи і форми регулювання зовнішньої торгівлі, які вони використовують. До таких форм слід насамперед віднести [44, с. 97]:

- використання спеціальних тарифних режимів стосовно окремих сировинних ресурсів;
- встановлення дискримінаційних та обмежувальних заходів стосовно виконання імпорتنих угод;
- використання жорстких податкових режимів щодо імпортованих товарів;
- комплекс антидемпінгових заходів і субсидування;
- проведення компенсаційних заходів, направлених проти певних товарів.

Ключовим фактором, що спричиняє виникнення міжнародних економічних спорів, є встановлення високих тарифів на імпорتنі товари чи інші торгівельні обмеження. Часто згадані дії призводять до відповідних заходів зі сторони інших країн із метою захисту економічної системи від негативного впливу факторів зовнішнього середовища. Ще однією найбільш поширеною причиною виникнення міжнародних економічних спорів є існування валютного дисбалансу. Різниця в обсягах здійснених експортних та імпорتنих угод можуть призвести до змін в обмінних курсах. Якщо одна

країна штучно занижує вартість своєї валюти, це може викликати конфлікти з її торговельними партнерами в інших країнах.

Наступною поширеною причиною виникнення міжнародних економічних спорів є інтелектуальна власність – питання захисту інтелектуальної власності, особливо в період розвитку цифрових технологій набувають все більшої актуальності, а порушення прав інтелектуальної власності однією зі сторін, відразу викликає відповідну реакцію. Швидкий розвиток технологій та інновації часто супроводжується виникненням конфліктів стосовно патентів та авторських прав, оскільки вони надають суттєві конкурентні переваги країнам.

До інших причини виникнення міжнародних економічних спорів необхідно віднести інструменти державного субсидювання окремих галузей чи товаровиробників, що призводить до формування нерівних умов конкуренції на міжнародному ринку. Досить часто економічні спори виникають через існування розбіжностей у положеннях та регламентах, стандартах безпеки та якості продуктів харчування, через економічні кризи та рецесії або геополітичні конфлікти.

В галузевому розрізі і у складі товарних груп зовнішньоекономічних операцій об'єктами торговельних суперечок найчастіше виступають: нафта та продукти її переробки; металопродукція; напівпровідники, комп'ютерне обладнання; м'ясо та м'ясні продукти; риба, інші морепродукти та вироби з них; кава; алкогольні напої; одяг, взуття, інша текстильна продукція; фармацевтична продукція; агрохімічні продукти; порушення прав інтелектуальної власності [67, с. 160].

У XXI ст. найбільша кількість міжнародних економічних спорів виникла у галузі торгівлі металопродукцією, агропромисловою продукцією та товарами текстильної галузі.

Усі причини виникнення міжнародних економічних спорів можна об'єднати у наступні групи:

- 1) суперечки, зумовлені невиконанням чи порушенням зобов'язань;

- 2) суперечки, не пов'язані із порушенням зобов'язань;
- 3) суперечки й протиріччя, зумовлені наявністю певних ситуацій.

При цьому необхідно відзначити, що переважна більшість міжнародних економічних спорів виникає саме через невиконання і порушення раніше взятих на себе зобов'язань учасниками зовнішньоторговельних операцій. Спори, які не пов'язані з порушенням зобов'язань, можуть виникати, передусім, через запровадження субсидування імпорту чи надання відповідних тарифних поступок. Третя група причин – спори, які зумовлені наявністю певних ситуацій, можуть виникати виходячи з ситуацій макроекономічного характеру (дефолт, масове безробіття) [67, с. 162].

Основними факторами розвитку міжнародних економічних спорів є:

- 1) посилення поляризація у світі багатих і бідних (абсолютне домінування країн «золотого мільярда» над іншими країнами);
- 2) зміна ролі і змісту глобальної економіки, яка, не перестаючи бути джерелом вирішення суспільних потреб у товарах і послугах, сьогодні стала домінуючою силою соціального управління, управляє процесами в політиці, культурі, і за певних умов перетворюється в механізм силового примушення;
- 3) нестабільність глобальної економіки через суперечність між об'єктивною необхідністю розвитку міжнародного поділу праці і намагання світової олігархії одноосібно використовувати його результати;
- 4) виникнення віртуального фінансового ринку, який відірвався від економічних законів, оскільки перестав відображати реальні процеси обміну товарами/послугами, які не пов'язані з виробництвом, однак виступає ефективним механізмом кругообігу фіктивного спекулятивного капіталу.

В цих умовах основним завданням будь-якої країни є утримання власних економічних позицій, в тому числі за рахунок експлуатації людських, сировино-матеріальних, енергетичних й інших ресурсів інших країн.

Досить часто міжнародні економічні спори виникають в результаті використання однією із країн у зовнішньоекономічній політиці певного обмежуючого заходу, який дискримінує іншу сторону економічних відносин

(країну, підприємство, інтеграційне угруповання) в конкретній галузі економіки, через що виникає складний об'єкт спору, який у собі містить:

- дискримінуючий захід зовнішньоекономічної політики одного з торговельних партнерів;

- галузь економіки країни, яка отримує економічні втрати (зменшення обсягу експорту чи імпорту) в результаті вчинення неправомірних дій зі сторони її торговельного партнера [1, с. 326].

Далі необхідно розглянути види міжнародних економічних спорів. Питання класифікації міжнародних спорів досі викликає серед науковців багато дискусій щодо доцільності виокремлення певних класифікаційних ознак, що пов'язано насамперед із відсутністю чітких критеріїв при розмежуванні різних категорій спорів і різними методологічними підходами до цієї проблеми.

Сьогодні універсальної класифікації міжнародних економічних спорів не існує. Кожний міжнародний договір має власну унікальну класифікацію, яка, переважно, слугує виконанню наступних цілей:

- визначити, які міжнародні економічні спори підпадають під дію цього договору;

- встановити, які мирні шляхи вирішення суперечки необхідно використовувати для врегулювання певних видів міжнародних економічних спорів.

У науковій літературі можна зустріти різні підходи до класифікації міжнародних спорів, які засновані на різних критеріях:

- за ступенем безпеки для міжнародного миру;

- за об'єктом чи предметом спору;

- за просторовим розподілом;

- за колом суб'єктів чи сторін.

Найпоширенішим критерієм розмежування міжнародних спорів є відмінність з точки зору характеру і небезпеки при підтримці міжнародних

засад та принципів миру. Цей критерій містився, зокрема, в Гаазьких конвенціях 1899 і 1907 рр., пізніше він набув свого застосування у Статуті ООН у тій частині, де передбачалося розмежування не лише міжнародних спорів, але й ситуацій.

В Статуті ООН в якості основних критеріїв класифікації спорів виділяють [61]:

- ступінь небезпеки спору для підтримки міжнародного миру й безпеки;
- приналежність спору до універсального чи регіонального рівня міждержавних відносин;
- наявність у спорі елементів правового характеру .

Найчастіше міжнародні спори розрізняють як правові і політичні. Коли їх вважають правовими, то країни обґрунтовують свої вимоги, спираючись на норми міжнародного права, коли їх вважають політичними – то такі аргументи не є основними. Міжнародний Суд, відповідно до свого Статуту вважає, що до спорів правового характеру відносяться спори стосовно тлумачення договорів, різних питань міжнародного права. Подібний розподіл міжнародних судів використовується і Європейською конвенцією про мирне вирішення спорів. У Статуті ООН (п. 1 ст. 33) простежується поділ міжнародних спорів на такі, продовження яких загрожує підтриманню принципів міжнародного миру, та міжнародні спори, які не мають цих ознак [61]. Слід зазначити, що ця диференціація є досить відносною, оскільки за окремих обставин і ситуація, і спір можуть містити загрозу для миру і міжнародної безпеки.

Можна виділити такі типи міжнародних спорів в залежності від мотиву поведінки ініціатора суперечки:

- протекціоністські – використовуються для захисту внутрішнього ринку країни від імпорту і створення сприятливих умов для зарубіжної діяльності національних підприємств;

- політичні – незадоволення внутрішньою або зовнішньою політикою окремих країн, територіальні претензії;
- ідеологічні – взаємовиключення систем цінностей, які домінують у суспільствах окремих країн;
- екологічні – що пов'язані із порушенням країною екологічних норм в різних середовищах, наприклад надр, водних, повітряних [11, с. 121].

Міжнародні економічні спори можна поділити на:

- торговельні спори, які стосуються обмежень імпорту та експорту товарів і послуг між країнами. Основними причинами цих спорів можуть бути тарифи, квоти, антидемпінгові заходи та субсидії;
- спори, пов'язані з інтелектуальною власністю, які виникають, у випадку порушення права інтелектуальної власності;
- інвестиційні спори, які виникають в контексті реалізації інвестиційних відносин між країнами та можуть стосуватися націоналізації іноземних інвестицій, неправомірних обмежень інвесторів чи порушень угод щодо захисту іноземних інвестицій;
- фінансові спори, які виникають через недовіру стосовно валютних курсів, маніпуляції валютними ринками, недобросовісні фінансові практики та валютні дисбаланси;
- спори щодо субсидій і фінансової підтримки, яку держави надають своїм підприємствам;
- спори щодо стандартів безпеки та якості, які виникають у випадках, коли товари, імпортовані з іншої країни, не відповідають стандартам безпеки, якості та екологічним нормам, які встановлені в країні-імпортері;
- спори, пов'язані з економічними санкціями, які виникають у зв'язку з введенням однією країною економічних санкцій проти іншої.

Таким чином, основною причиною виникнення економічних спорів є порушення однією із сторін двосторонніх, багатосторонніх, регіональних або глобальних домовленостей, в результаті чого інша сторона (сторони) зазнали

суттєвих збитків або скоротили інші переваги, притаманні певному типу угод.

1.3. Механізм вирішення економічних спорів ГАТТ / СОТ

У сучасному глобалізованому світі, коли країнам важко, а часто й неможливо вирішити суперечливі питання у сфері міжнародної торгівлі на двосторонньому чи багатосторонньому рівнях, СОТ є унікальним інструментом, який сприяє вирішенню глобальних торговельних проблем. СОТ – це міжнародна організація, створена для налагодження торговельних та економічних відносин між країнами та вирішення претензій, які виникають у країн до своїх торговельних партнерів [78].

Задля забезпечення дотримання зобов'язань країн, що входять до СОТ за багатосторонніми угодами було створено систему принципів та методів щодо розв'язання міжнародних суперечок, яка дає змогу державі-члену СОТ, яка постраждала від порушень зобов'язань за правом СОТ іншою державою, ініціювати квазісудовий розгляд і відновити status quo.

Право СОТ є системою дозволів, приписів та заборон, які являють собою волевиявлення країн-учасниць СОТ, яка включає норми, принципи й концепції, вироблені в рамках системи ГАТТ(СОТ), а також практику вирішення міжнародних економічних спорів.

Країни в межах СОТ погодилися, що у тому випадку, коли, на їхню думку, інші країни-члени СОТ порушили правила торгівлі, то вони не будуть діяти в односторонньому порядку, а будуть використовувати колективну систему вирішення цих спорів. Тобто вони будуть діяти у відповідності із узгодженими процедурами та винесеними рішеннями. На рівні урядів країн-членів СОТ міжнародні економічні спори виникають тоді, коли одна (чи кілька) держав вважають, що інша держава порушила ряд положень укладених договорів чи недотримується прийнятих на себе зобов'язань.

Вирішення міжнародних економічних спорів відноситься до одних із найважливіших аспектів діяльності СОТ по регулюванню економічних відносин, без якого система, заснована на правилах, не була б ефективною. Предметом вирішення спорів у СОТ є конфліктні ситуації трьох видів:

- пов'язані з дією однієї з багатосторонніх торговельних угод, що становлять основу пакета установчих документів СОТ;
- пов'язані з функціонуванням певної групової угоди;
- ті, які випливають з членства у СОТ.

За результатами Токійського раунду діяльності ГАТТ, який проходив у 1973–1979 рр., було прийнято документ, який отримав назву «Домовленість про повідомлення, консультування, врегулювання суперечок і спостереження» та додатки до нього під назвою «Узгоджений опис звичайної практики ГАТТ у сфері врегулювання суперечок». Ці документи уточняли питання стосовно механізму вирішення суперечностей у ГАТТ [67, с. 155]. У 1989 р. під час Уругвайського раунду було прийнято рішення про покращення процедур і правил урегулювання спорів ГАТТ. Учасники ГАТТ домовилися про фундаментальні принципи нової правової системи розв'язання торговельних спорів. Проте головним результатом було те, що за підсумками Уругвайського раунду було прийнято наступний документ – «Домовленість про правила і процедури, що регулюють вирішення спорів».

За цією домовленістю в рамках СОТ був створений Орган з вирішення спорів СОТ, функції якого виконує Генеральна Рада СОТ. При цьому він є вищим органом СОТ із врегулювання спірних питань, на який покладено функції реалізації «Домовленості про правила і процедури, що врегульовують розв'язання спорів». Орган з вирішення спорів СОТ утворює третейські групи, приймає та відхиляє доповіді третейських груп і Апеляційного органу, моніторить та аналізує правові аспекти виконання прийнятих рішень, дає право на призупинення поступок й інших зобов'язань та виконує інші функції, які регулюють вирішення економічних суперечок.

На рис. 1.2 показано структуру органів СОТ, які беруть участь у вирішенні міжнародних економічних спорів.

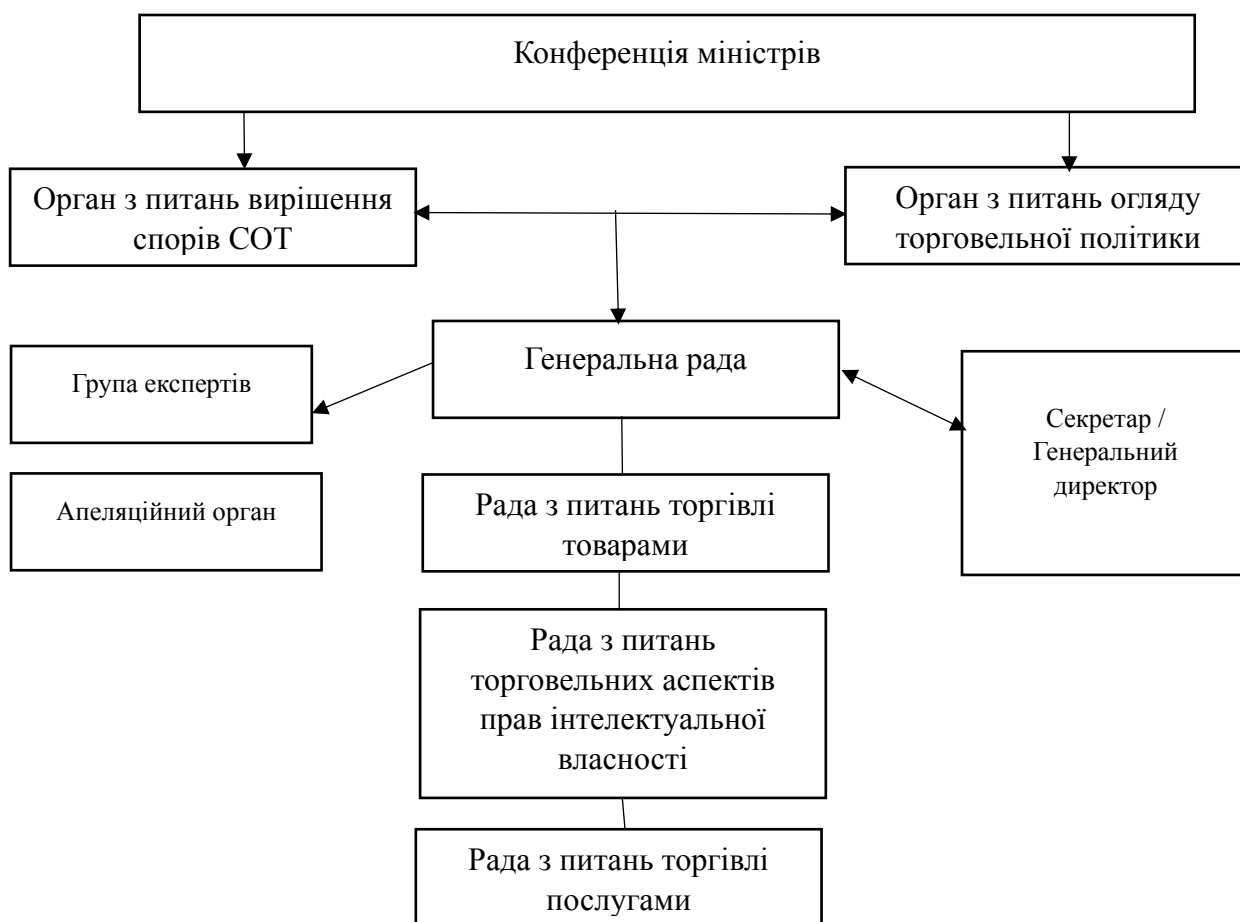

Рис. 1.2. Органи СОТ, що приймають участь у розв'язанні міжнародних економічних спорів (складено автором на основі [78])

Окремо для розгляду кожного міжнародного економічного спору створюються Групи експертів на основі ad hoc. Постійно діючий Апеляційний орган за вимогою сторони суперечки переглядає правові питання звіту групи експертів й тлумаченням права, які сформульовані групою експертів. Проте сторони міжнародного економічного спору (член СОТ, що скаржиться, та член СОТ, дії якого оскаржуються) самостійно несуть окремі витрати, такі як, наприклад, представницькі витрати: оплата юридичної допомоги (юридичних послуг) і поїздки до Женеви. Також

важливу роль виконують Секретаріат, Генеральний директор і представники різних департаментів СОТ.

Генеральний директор СОТ може допомогти знайти рішення міжнародного економічного спору шляхом використання альтернативних механізмів (арбітраж, посередництво, примирення) і визначає склад групи експертів, якщо щодо цього сторонами не було досягнуто згоди. Посадові особи департаментів, якими здійснюється нагляд за охопленими угодами СОТ, надають допомогу Апеляційному органу і групам експертів.

Механізм СОТ з вирішення міжнародних спорів – основа сучасної багатосторонньої торговельної системи. Постійне зростання кількості міжнародних комерційних спорів підтверджує значущість цього механізму СОТ для її усіх членів. Цей механізм з вирішення міжнародних спорів передбачений Домовленістю про правила та процедури вирішення (врегулювання) суперечок та покликаний гарантувати безпеку і передбачуваність системи глобальної торгівлі, дотримання прав й зобов'язань держав-членів СОТ [65, с. 107].

Метою механізму вирішення спорів СОТ є не винесення того чи іншого «судового» рішення, а врегулювання суперечки. Метою механізму розв'язання спорів СОТ, визначеною Домовленістю, є позитивне вирішення спору. Позитивним є рішення, взаємоприйнятне для сторін спору та сумісне з охопленими угодами. За відсутності взаємоприйнятного рішення мета механізму врегулювання спорів, зазвичай, повинна полягати у тому, щоб домогтися скасування вжитих заходів, якщо встановлюється, що вони несумісні із положеннями будь-якої з охоплених угод. До застосування положень про компенсацію передбачається вдаватися тільки в тому випадку, якщо негайне скасування цього заходу нереалістичне, і лише на тимчасовій основі, в очікуванні скасування заходу, несумісного з охопленою угодою.

Вирішення міжнародних економічних спорів із використанням механізму розв'язання суперечок СОТ відбувається за «охопленими угодами»

лише між країнами-членами СОТ. Цей механізм не поширюється на угоди про ЗВТ між країнами.

Дієвість механізму розв'язання спорів Світовою організацією торгівлі полягає в тому, що до заходів або намірів урядів, які мають певні ознаки порушення взятих на себе зобов'язань в межах СОТ, привертається увага усіх її країн-членів. Країни, які входять до СОТ, можуть домогтися скасування заходу, привести його у відповідність до положень певної угоди або відкласти його введення в дію. Застосування цього механізму дозволяє державам-членам СОТ впливати на передбачуваність умов доступу до національних ринків.

Головними завданнями процедури вирішення міжнародних спорів у межах СОТ є:

- вирішення суперечок;
- забезпечення захисту інтересів;
- захист взаємних прав й обов'язків;
- тлумачення положень укладених угод.

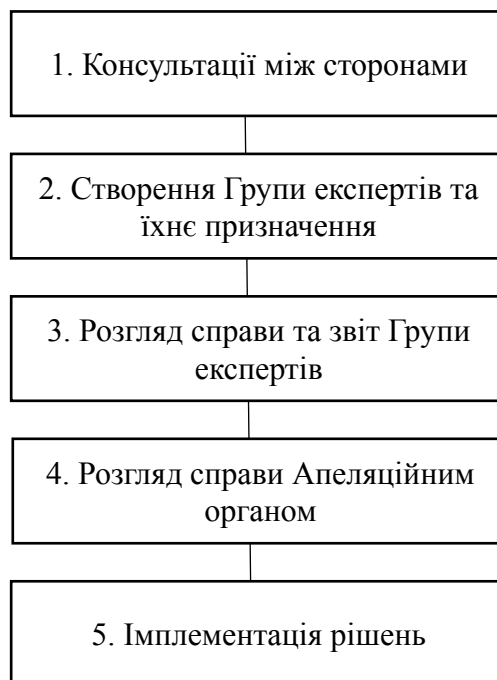

Рис. 1.3. Стадії розв'язання міжнародних економічних спорів в рамках СОТ (складено автором на основі [78])

Процедура вирішення міжнародних спорів СОТ чітко регламентована, в результаті чого усі учасники процесу можуть прогнозувати строки і стадії врегулювання спору. Середній період вирішення суперечки становить 2 роки.

Врегулювання спорів складається із кількох взаємопов'язаних між собою етапів (рис. 1.3.).

На першому етапі відбуваються консультації між сторонами спору. Вони розпочинаються за ініціативою держави, на думку якої відбулося порушення її прав. Це дозволяє сторонам на двосторонньому рівні врегулювати питання та дійти взаємоприйняттого рішення, не звертаючись до процедури розгляду Групою експертів. Країна-член СОТ, яка має значний торговельний інтерес, може брати участь в консультаціях, якщо країна-відповідач не заперечує. На вирішення суперечки шляхом проведення консультацій дається 60 днів [78].

На другому етапі відбувається створення Групи експертів і їх призначення. До Групи експертів зазвичай входить три експерти (в окремих випадках – п'ять експертів), які є незалежними від сторін спору й мають значний досвід у цій сфері. Група фахівців аналізує всі факти та причини суперечки, обставини справи та робить власні висновки так, щоб ОВС СОТ міг надати власні рекомендації і приписи – у формі підсумкового звіту і відповідного рішення у справі. Правом Групи є отримання всієї необхідної інформації по справі і залучення необхідних експертів для отримання відповідей на запитання, які потребують спеціальних знань.

Далі відбувається безпосередньо розгляд справи і звіт Групи експертів, який має надавати справі, яка передається на розгляд, об'єктивну оцінку, тобто об'єктивну оцінку всіх фактів спору та можливості використання положень СОТ, а також надавати інші висновки, які б дозволяли Органу з врегулювання спорів створювати рекомендації та виносити рішення, які передбачені в положеннях.

Крім перелічених сторін у розгляді міжнародних економічних спорів можуть брати участь інші зацікавлені члени СОТ, для чого вони протягом

десяти днів з моменту створення Групи експертів мають зарезервувати право бути третьою стороною, яким надається можливість бути заслуханими Групою експертів й представляти власну позицію у письмовому форматі, навіть у тому випадку, коли вони не приймали участі у консультаціях.

Група експертів повинна розглянути справу і підготувати заключний звіт протягом шести місяців з часу затвердження складу Групи експертів. Причому термін протягом якого справи розглядається не має перевищувати дев'яти місяців. Якщо сторони конфлікту не подають звернення стосовно перегляду рішення Групи експертів, то ОВС повинен затвердити Звіт Групи експертів протягом двох місяців (60 днів) з часу розповсюдження Звіту Групи експертів серед членів СОТ.

На четвертому етапі розглядається справа у Апеляційному органі СОТ. Сторони цього спору (окрім третіх сторін) мають можливість подати апеляцію на висновки, які зроблені у Звіті Групи експертів. Апеляційний орган СОТ протягом двох місяців (60 днів) з часу подання апеляції (граничний термін не може перевищувати трьох місяців) має розглянути справу й за результатами цього розгляду може правові висновки Групи експертів підтримати, змінити чи зовсім відмінити. Цей Звіт Апеляційного органу має бути затвердженим ОВС протягом місячного терміну з моменту розповсюдження Звіту Апеляційного органу серед членів СОТ [78].

Заключний етап передбачає імплементацію рішень. Сторона-відповідач протягом місяця з часу затвердження Звіту Апеляційного органу на засіданні Органу із врегулювання спорів повинна повідомити про готовність виконати надані рекомендації. У випадку, коли рекомендації не можуть бути імплементовані негайно, країні-відповідачу пропонують певний «розумний (оптимальний)» термін для виконання нею цих рекомендацій. Переважно, цей термін не має бути довшим ніж 15 місяців (однак, його може бути продовжено до 18 місяців). За умов, якщо сторона-відповідач рішення СОТ не виконує, то сторона-заявник може звернутися до процедури міжнародного арбітражу (стосовно вжиття компенсаційних заходів).

Процедура розв'язання міжнародних економічних спорів в СОТ є комплексом дипломатичних, арбітражних і судових елементів, які покликані вирішити взаємні претензії сторін. В Домовленості немає таких термінів, як позивач і відповідач, що підкреслює той факт, що Орган з розв'язання суперечок не є міжнародною судовою інстанцією. Проте важливо мати на увазі, що ні третейські групи, ні Апеляційний орган не приймають рішень. Вони розглядають суперечку та приймають рекомендації, які набувають статусу рішення лише після схвалення Органом з розв'язання суперечок.

Строк, днів	Стадія
60	Консультації, примирення
45	Створення Групи експертів і затвердження її складу
180	Заключний звіт Групи експертів для сторін конфлікту
21	Заключний звіт Групи експертів для країн-членів СОТ
60	Затвердження Органом з врегулювання спорів звіту Групи експертів (у випадку якщо не подано апеляції)
365	Без апеляції
60-90	Звіт Апеляційного органу
30	Затвердження Органом із врегулювання спорів Звіту Апеляційного органу
455	З апеляцією

Рис. 1.4. Терміни і стадії процедури розв'язання міжнародних економічних спорів Світовою організацією торгівлі (складено автором на основі [78])

Узагальнена інформація про терміни й етапи процедури вирішення міжнародних спорів в рамках СОТ відповідно до положень та норм Домовленості наведена на рис. 1.4.

Між країнами-членами СОТ періодично виникають проблемні ситуації на основі зіткнення інтересів, в результаті яких виникають міжнародні економічні спори. В цих випадках відбувалось послідовно-логічне проходження подій за схемою «реалізація існуючих ризиків – виникнення торговельних суперечок – переростання їх у торговельні протиріччя – виникнення кризових явищ між країнами у сфері зовнішньої торгівлі».

Таким чином, постійно діючим універсальним механізмом розв'язання економічних спорів на міжнародному рівні в рамках СОТ є ОВС (Орган з вирішення спорів), в який входять представники усіх країн-членів СОТ. Будучи створеним для ефективного розв'язання міжнародних економічних спорів між країнами-учасницями СОТ, цей Орган видає рекомендації, на підставі яких порушника норм міжнародного торгового права можна реально і у відносно короткі терміни притягнути до відповідальності.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СПОРІВ

2.1. Особливості вирішення спорів міжнародними судами

У різних категорій суб'єктів міжнародного права завжди існують свої можливості щодо відстоювання інтересів, які переважно є суб'єктивними і формують значні перешкоди у розв'язанні проблеми.

Загалом, в доктрині міжнародного права виділяють три головні види засобів мирного врегулювання міжнародних спорів (рис. 2.1.).

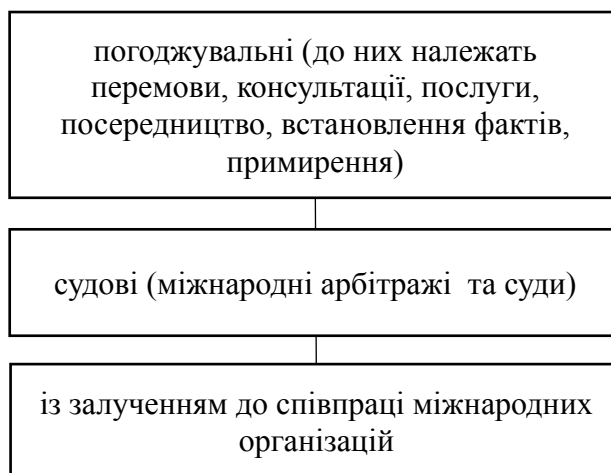

Рис. 2.1. Види засобів мирного врегулювання міжнародних спорів

Також їх можна поділити на традиційні (звернення до судів) та нетрадиційні – альтернативні (вирішення суперечок з позиції інтересів, за допомогою пошуків компромісних рішень і досягнення згоди між сторонами конфлікту завдяки зусиллям третьої сторони) [41, с. 247].

Загально визнаними міжнародними засобами альтернативного врегулювання економічних спорів є:

- 1) міжнародний комерційний арбітраж;
- 2) переговори;
- 3) медіація (посередництво).

Міжнародний арбітраж – це процедура третейського судового урегулювання економічних спорів між суб'єктами міжнародного права, що завершується обов'язковим та остаточним рішенням у справі; це орган міжнародного правосуддя, який створюється договірними сторонами з метою вирішення конкретного спору, спорів певної категорії чи будь-яких спорів, які виникають між ними [31, с. 355].

Переговори є формою вирішення конфлікту за допомогою обговорення його усіма сторонами конфлікту задля досягнення компромісного (взаємовигідного) рішення. Переговори найчастіше ґрунтуються на повазі опонентів один до одного, що дає можливість досягати згоди у ситуації, коли інтереси не співпадають, а погляди розходяться. Окрім цього, результативні переговори у майбутньому можуть запобігти виникненню подібних конфліктів [12, с. 258].

Коли у процесі переговорів стосовно вирішення спору бере участь нейтральна третя сторона, то тоді ці переговори називаються медіацією. Ця третя сторона називається медіатором (посередником), який і веде даний переговорний процес, заслуховує аргументацію сторін конфлікту щодо його сутності та активно допомагає учасникам спору зрозуміти свої інтереси, оцінити ймовірність досягнення компромісу й прийняти самостійно рішення, яке б задовольнило усіх учасників цих переговорів [4, с. 162].

Під час медіації сторонам спору надаються суттєві права та повноваження. Сторонами спору медіатор наділяється точно визначеним обсягом процесуальних повноважень, зокрема, медіатор не має права судити, оцінювати чи приймати та озвучувати рішення по даному спору. Він може збирати усю необхідну інформацію, вивчати і узагальнювати її, управляти переговорним процесом, створюючи для цього сприятливу атмосферу, проте не може впливати на процес примирення сторін за допомогою власних заяв. Медіатор повинен сприяти мирному вирішенню спору, надаючи сторонам конфлікту загальних рекомендацій відносно ймовірних засобів урегулювання спору, організації переговорів між учасниками конфлікту, й активно впливати

на хід та зміст переговорного процесу. Крім того, медіатор, може надавати сторонам конфлікту варіанти мирного вирішення спору і сприяти тому, щоб комунікація між усіма учасниками конфлікту відбувалася в конструктивному, мирному напрямку, та була націлена на мирне вирішення конфлікту [37, с. 181].

Використання медіації при вирішенні спору дає змогу сторонам спору зберегти час, кошти, і допомагає сторонам вирішувати конфлікт без переривання ними господарської діяльності і бізнес-процесів. До недоліків медіації слід віднести: високий рівень залежності результату медіації від співпраці усіх сторін спору; відсутність легальної і явної підтримки медіації зі сторони законодавства; складність у застосуванні процедури медіації, коли існує багато сторін спору; велика обережність у виборі медіатора [3].

Медіація, на відміну від звернення до суду, не потребує підготовки та надання значної кількості документів, дотримання певних процесуальних норм, порушення яких у суді може стати причиною програшу [5, с. 253]. В розвинених країнах послугами медіаторів активно користуються під час вирішення спорів, а в США, Великобританія, Бельгії, Австрії, Норвегії, Польщі, Фінляндії правові норми щодо медіації закріплені на законодавчому рівні.

Кожен з учасників спору, виходячи з різних мотивів, обирає найбільш прийнятну форму вирішення спору для себе, це може бути: переговори, примирення, посередництво, судовий розгляд, арбітраж, звернення до регіональних органів чи угод, а також інших мирних засобів за своїм вибором, як визначено Статутом ООН.

Звичайно, переговори є найважливішим інструментом урегулювання різниці позицій сприйняття ситуації, яка склалась. Як правило, основною метою переговорів є досягнення сумісного рішення, яким усі сторони конфлікту будуть задоволені. Тобто, це ухвалення взаємовигідного рішення, найбільш прийняттого в певній ситуації. У процесі аналізу матеріалу обмірковують можливі альтернативи рішення, що вимагають менших витрат

та зусиль. Насамперед, особливу увагу потрібно звернути на зацікавленість сторін.

Безпосередні переговори є найбільш простим, зручним та поширеним способом мирного вирішення економічних спорів між країнами. Сутність безпосередніх переговорів полягає у пошуку вирішення існуючих розбіжностей самими сторонами конфлікту, за допомогою встановлення контакту та досягнення між ними угоди. Переговори допускають встановлення контакту й обмін думками між країнами, які сперечаються з метою досягнення ними угоди з різних питань.

У деяких випадках держави чи інші суб'єкти міжнародного права, які не беруть участь у суперечці, сприяють встановленню чи поновленню прямих переговорів між тими, хто сперечається, для створення сприятливих умов мирного вирішення спору, що має характер послуг або посередництва. Іноді застосовують міжнародну слідчу процедуру, коли міжнародний орган веде розслідування конкретних обставин і фактичних даних, що лежать в основі міждержавної розбіжності, або міжнародну погоджувальну процедуру. У випадку, якщо жодний із мирних вищезазначених шляхів не допомагає врегулювати відносини, які склались між учасниками спору, то сторони можуть звернутись за допомогою щодо розв'язання суперечки до суду [53, с. 179].

Оцінюючи діяльність міжнародних інститутів, що займаються розв'язанням такої проблеми, слід звернутися до загального визначення юриспруденції як того інструментарію, що врегульовує явища, які виникають з міжнародних відносин. Суттєвою характеристикою юриспруденції є втілення у життя справедливості, яка виходячи з захисту інтересів усього суспільства, мусить бути визнана більшістю як категорія, що задовольняє інтереси тих, хто звернувся щодо розгляду спору та інших учасників спору.

Спираючись на основу принципу справедливості, на міжнародній арені діють різні судові інституції. Суди діють для врегулювання спору на рівні як універсальному, так і регіональному. Так склалося історично, що спори

найчастіше поділяються за галузями, зокрема: політичні, економічні, публічні, приватні. В залежності від того, у якій галузі виникнув спір, учасники звертаються до відповідної спеціалізованої судової структури. Крім того, для розв'язання міжнародних спорів використовують міжнародні суди, трибунали, арбітражі. Коли сторонами у спорі є суб'єкти міжнародного права, то перш за все потрібно обрати суд, до юрисдикції якого належить підвідомчість того питання, з яким звертаються сторони [41, с. 269].

Слід звернути увагу на третейські суди. Історично посередницькі функції третейських судів передували появі окремої судової гілки державної влади. В сучасних умовах третейське судочинство є необхідною й ефективною формою захисту прав та інтересів підприємців. У розвинених країнах підприємці вважають за краще розглядати свої цивільно-правові спори саме в торгових / комерційних судах (комерційних арбітражах), що не входять в державну судову систему [23, с. 96].

Слід зазначити, що у третейського розгляду є переваги перед арбітражним та цивільним судочинством. По-перше, це наявність принципу змагальності. За таких умов у сторін більше можливостей відстоювати свою правоту, створювати доказову базу, брати участь у дослідженні доказів.

По-друге, сторони самостійно визначають склад третейського суду – це може бути або одна особа або непарне число суддів. З огляду на те, що сторони самі обирають своїх суддів, вони мають право вибрати будь-яку особу з вищою юридичною освітою або, наприклад, двох економістів. За таких обставин суд зможе розглянути не тільки правову сторону справи, а й проаналізувати його економічну складову. Безпрецедентна свобода вибору складу третейського суду дозволяє сторонам обрати людину, якій вони довіряють. Така особа може не бути професійним суддею, але є шанованою і авторитетною людиною, якій сторони готові довірити свою справу.

По-третє, сторони третейського суду, створеного для вирішення конкретного спору, самі визначають його правила, які можуть стосуватися тривалості розгляду спору, місця третейського розгляду та інших умов

розгляду спору. До того ж при третейському розгляді забезпечується дотримання комерційної таємниці, оскільки розгляд має закритий характер. Також, якщо при всій простоті процедури третейського розгляду сторони не зрозуміли рішення або зрозуміли його не повністю, то будь-яка із сторін конфлікту, повідомивши про це іншу сторону, протягом десяти днів з моменту отримання рішення третейського суду може звернутися до третейського суду із заявою про роз'яснення рішення, якщо третейською угодою не передбачено інше.

У разі третейського розгляду сторони самі будують весь процес, починаючи з найпринциповішого моменту – вибору суддів. У результаті сторони можуть набагато легше досягти компромісу при вирішенні спору.

2.2. Міжнародний комерційний арбітраж як альтернативний метод вирішення міжнародних економічних спорів

В сучасній практиці вирішення міжнародних спорів інститут арбітражу посідає важливе місце. Міжнародний арбітраж є одним з найдавніших правових засобів мирного вирішення міжнародних спорів, проте на практиці його роль часто недооцінюється й перевага віддається іншим засобам.

У науковій літературі немає одностайності з приводу того, де саме вперше в історії було застосовано арбітражне врегулювання. Більшість фахівців вважають, що вперше третейські рішення можна зустріти в історії Стародавнього Сходу, тоді як інші країною походження арбітражного розгляду називають Давню Грецію.

У міжнародній практиці для визначення недержавного несудового вирішення економічних спорів за допомогою третіх осіб, рішення яких є обов'язковим до виконання, існує термін «arbitration», яке використовується не тільки для позначення самого процесу, а і для органу, який створений для розгляду таких спорів [30, с. 55].

Більшу частину свого існування арбітраж знаходився у непростих відносинах із судами, які, переважно, доволі вороже сприймали концепцію приватного врегулювання спорів сторін. Проте на початку ХХ ст. країнами у всьому світі арбітраж почав сприйматися більш позитивно, почали ухвалюватися закони, які вимагають від національних судів виконання арбітражних угод та суворого регламентування судового контролю за рішеннями арбітрів.

Тлумачний словник так трактує поняття арбітражу: «Арбітраж – це передача спору на розгляд незалежній (третій) особі, яка обрана сторонами суперечки, які заздалегідь погоджуються виконувати рішення цього арбітра, винесене після слухання справи, у ході якого обидві сторони були вислухані» [72].

Предметом міжнародного комерційного арбітражу є врегулювання розбіжностей та спорів між підприємствами і організаціями в сфері міжнародних економічних відносин, а також відносин, які складаються при здійсненні правосуддя третейськими судами [31, с. 359].

Хоча термін «арбітраж» сьогодні широко застосовується в іноземному і національному законодавстві, проте жодне із наявних джерел не дає його всеосяжного визначення, через це на практиці існує проблема, яка пов'язана із розумінням поняття «арбітраж». Адже офіційних, загальноприйнятих визначень міжнародного комерційного арбітражу не надають ні міжнародні правові акти, ні національні.

Терміном «міжнародний комерційний арбітраж» позначається трьома взаємопов'язаними категоріями, якими відображаються різні аспекти та характеристики даного явища:

- означає організаційну структуру, головним завданням якої є вирішення міжнародних господарських спорів;
- означає процедуру (порядок, механізм) вирішення комерційних спорів;
- означає конкретний склад арбітражу, який вирішує певний спір.

Отже, міжнародний комерційний арбітраж – це третейський суд, мета якого полягає у розгляді і вирішенні міжнародного спору по суті та в певній процесуальній формі. Сьогодні міжнародний комерційний арбітраж є органом, що сприяє вирішенню економічних спорів, які виникають у світовій торгівлі без залучення державних судових органів.

Міжнародні арбітражі, на відміну від міжнародних судів, є більш гнучкими засобами судового вирішення міжнародних спорів, оскільки їх утворення й діяльність залежать від волевиявлення самих сторін спору. Під час звернення до міжнародного арбітражного суду сторони конфлікту, як правило, визначають не лише предмет спору, але й механізм створення та процедуру самого суду, включаючи метод обрання арбітрів.

Арбітражний розгляд міжнародного спору здійснюється в міжнародних комерційних арбітражних судах відповідно до фундаментального принципу позовного провадження, однак арбітражний процес від судового відрізняється як принципами, так і своїми стадіями. Процедура арбітражного провадження має ряд переваг у порівнянні із порядком врегулювання спорів через суди, що обумовлюється тим, що положення арбітражного законодавства мають диспозитивний характер, а це дає змогу сторонам спору узгоджувати інші правила проведення арбітражу, які відрізняються від тих, які передбачені в законодавстві. Тому сторонам спору відводиться активна роль у процедурі арбітражу і надається можливість впливати на усі стадії арбітражного розгляду [10, с. 9].

Національне законодавство кожної країни окремо визначає принципи міжнародного комерційного арбітражу. На їх основі регулюється порядок здійснення судочинства. Основні принципи міжнародного комерційного арбітражу показані на рис. 2.2. Розглянемо їх детальніше.

1. Територіальний принцип. Сторони можуть визначити місце проведення арбітражу, незалежно від місця їхнього громадянства або місцезнаходження компаній. Це дозволяє сторонам обрати найбільш зручне та нейтральне місце для вирішення спору.

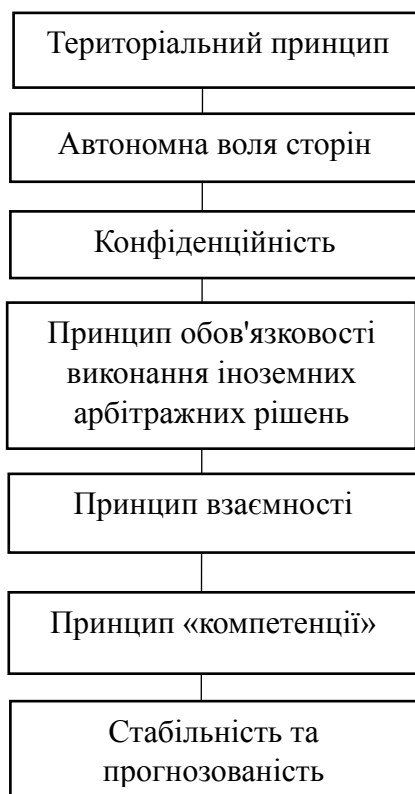

Рис. 2.2. Принципи міжнародного комерційного арбітражу (складено автором на основі [47])

2. Автономної волі сторін. Сторони можуть самостійно встановлювати правила процедури арбітражу, включаючи вибір арбітрів, правила процедури, мову арбітражу та інші деталі. Автономія волі сторін дозволяє їм налагодити процес арбітражу з урахуванням своїх потреб та очікувань.

3. Конфіденційності. Арбітражний процес і рішення арбітражного трибуналу є конфіденційними. Це забезпечує довіру сторін до процесу та дозволяє їм ділитися важливою інформацією без страху щодо її розголошення третім особам.

4. Принцип обов'язковості. Передбачає обов'язкове виконання арбітражних рішень виданих іноземними арбітражами. Цей принцип означає, що рішення, яке прийняте арбітражним судом, має юридичну силу та є обов'язковим до виконання для усіх сторін. Більшість країн, які приймають участь у міжнародному комерційному арбітражі, взяли на себе зобов'язання

виконувати рішення арбітражних судів відповідно до Нью-Йоркської конвенцією.

5. Принцип взаємності. Даний принцип регулює виконання арбітражних рішень на території іншої країни на підставі укладених двосторонніх міжнародних договорів. Проте сама процедура розгляду економічного спору міжнародним комерційним арбітражем повинна відповідати процесуальним правилам тої країни, де цей спір розглядається.

6. Принцип «компетенції» визначає право третейських судів на визначення власної компетенції на всіх етапах підготовки та розгляду міжнародного економічного спору (третейський суд самостійно приймає рішення про те, чи існує арбітражна угода, чи дійсне застосування цієї угоди до права країни в якій спір вирішується). Відносно сфери використання арбітражної угоди, то вона може оскаржуватися у суді, але тільки після винесення арбітражного рішення [47, с. 12].

7. Стабільність та прогнозованість. Міжнародний комерційний арбітраж надає прогнозованість вирішення спорів, оскільки рішення арбітражного трибуналу є остаточним й не підлягає подальшому оскарженню, за винятком деяких обмежених випадків. Це дозволяє сторонам отримати швидке та остаточне вирішення спору.

Перелічені принципи відображають загальні принципи міжнародного комерційного арбітражу. Проте, варто враховувати, що конкретні принципи та процедури можуть відрізнятися в залежності від правил конкретної арбітражної установи чи правил, прийнятих сторонами в своєму арбітражному договорі.

Арбітраж – це той спосіб рішення міжнародного спору, який дає можливість забезпечити відповідний ступінь конфіденційності права учасників на формування складу професійних арбітрів, які будуть розглядати даний спір. Така можливість дає гнучкість й індивідуальність кожній справі, проте повноваження арбітражу засновані на угоді між учасниками спору, тобто волі сторін, а не на загальному законі [30, с. 53].

Ознаками міжнародного арбітражу є наступні, показані на рис. 2.3.

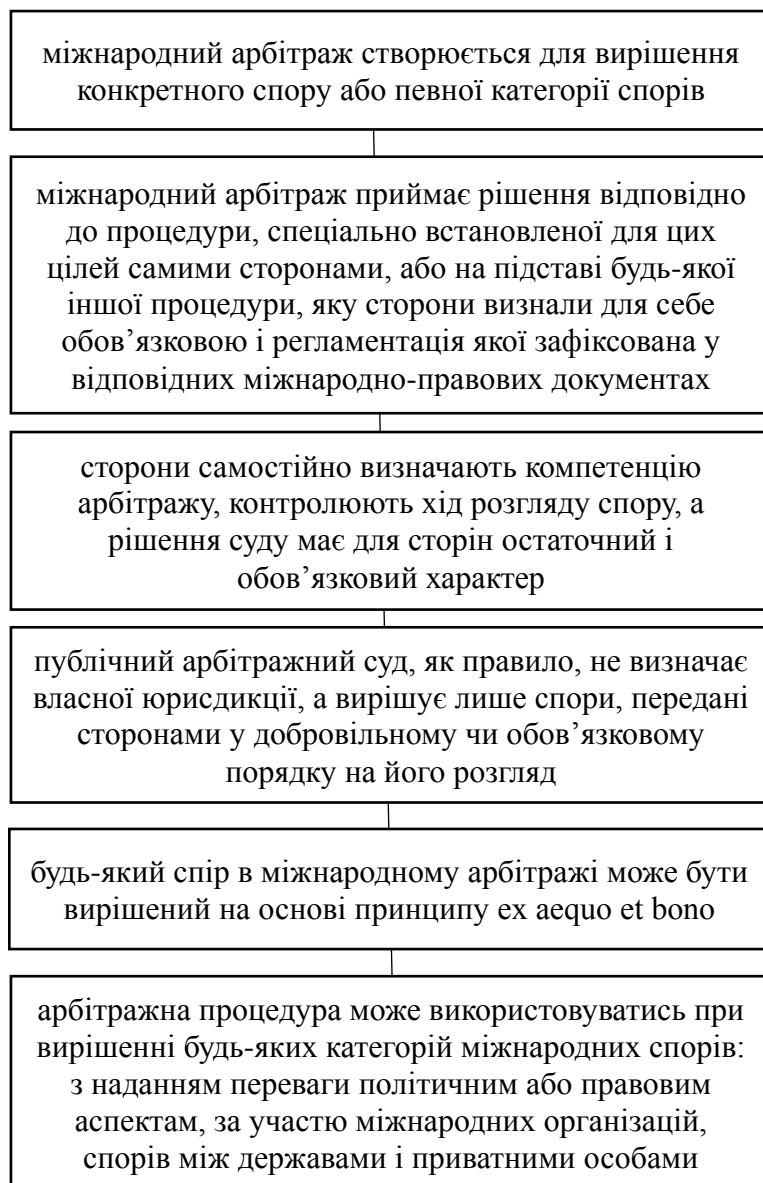

Рис. 2.3. Ознаки міжнародного арбітражу (складено автором на основі [30]).

Слід виокремити два різновиди міжнародного арбітражу. Перший – це міжнародний арбітраж, який передбачений у міжнародних договорах у випадку розгляду спорів, які пов'язані з їхнім невиконанням (постійний або інституційний арбітраж). Другий – це міжнародний арбітраж, який створений для розгляду та розв'язання конкретного спору, тобто арбітраж *ad hoc* (ізолюваний), який після виконання покладених на нього завдань припиняє

існування, тобто він має тимчасовий характер. Ці дві форми арбітражу існують паралельно, однак деколи мають змішаний характер.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку міжнародного арбітражу, О. Зозуля виділяє три його види [20, с. 39]:

1. Загальний арбітраж, що розглядає спори з політичною складовою, наприклад прикордонні, територіальні спори, спори, які виникають у зв'язку з дипломатичними відносинами.

2. Спеціальний арбітраж для вирішення спорів у спеціальних і технічних сферах відносин між державами. Спеціальний арбітраж формується зі списку експертів, складеного за кожною категорією спорів, розглянутих судом. Кожна держава-учасник має право висунути двох експертів, авторитетних щодо юридичних, наукових і технічних аспектів спору, та мають високу репутацію. Списки формуються і ведуться міжнародними організаціями, що відповідають профілю кожної категорії суперечок стосовно: рибальства – Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН; захисту й збереження морського середовища – Програмою ООН з навколишнього середовища; морських наукових досліджень – Міжурядовою океанографічною комісією; судноплавства – Міжнародною морською організацією (ІМО) або в кожному випадку – відповідним допоміжним органом, якому така організація, програма або комісія делегувала свої функції.

Спеціальний арбітраж повинен зробити істотний внесок у справу використання міжнародного арбітражу для розв'язання міждержавних суперечок не тільки в галузі морського права, де він застосовується найбільше.

3. Спеціалізований арбітраж. Сфера його дії охоплює вузьку направленість співробітництва держав: угоди про повітряне сполучення, захист інвестицій, угоди в торговельній та економічній сферах тощо.

Цей вид арбітражу останнім часом набуває найбільшого поширення, передбачається у багатосторонніх договорах: Конвенції про міжнародну

організацію морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ) та Експлуатаційній угоді від 3 вересня 1976 р., Конвенції про міжнародну відповідальність за збитки, заподіяні космічними об'єктами від 29 березня 1972 р., Конвенції ООН з морського права 1982 р.

За своєю сутністю міжнародні комерційні арбітражні суди, незважаючи на їх різноманітність, відрізняються лише місцем їх реєстрації та складом арбітрів. Усі міжнародні комерційні арбітражі є недержавними судами, які діють відповідно з національним арбітражним законодавством країни їх реєстрації, а також на підставі власного регламенту.

У більшості країн ЄС постійно діючі міжнародні комерційні арбітражі створюються як інституційні органи. Проте в європейській практиці, зазвичай, утворюють арбітражні суди як самостійні незалежні некомерційні організації.

Арбітражний порядок вирішення міжнародних комерційних спорів заснований на угоді сторін спору про його передачу на вирішення арбітражу (третейському суду). Найпершим багатостороннім міжнародним правовим документом, який повністю присвячений регулюванню арбітражних угод в сфері міжнародних комерційних відносин, став Женевський протокол 1923 р., у якому було закріплено право сторін укласти угоди стосовно передачі до арбітражу на вирішення як спорів, які вже виникли, так тих спорів, які в майбутньому можуть виникнути [30, с. 53].

Тим часом процедура врегулювання суперечки передбачає насамперед переговори сторін. У разі недосягненні згоди кожна із сторін може передати вирішення спору в Палату примирення, яка створить комісію *ad hoc* (без згоди іншої сторони, окрім випадку, коли інша сторона заявить, що суперечка зачіпає її територіальну цілісність). Сторона спору, що не згодна із рекомендацією Палати примирення, її може оскаржити у Раді міністрів ОБСЄ, тобто в органі політичного характеру.

В практиці світової торгівлі найпопулярнішими центрами міжнародного комерційного арбітражу є: арбітражний інститут при торговій

палаті в Стокгольмі, Лондонський міжнародний арбітражний (третейський) суд, Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговій палаті, Американська арбітражна асоціація, Віденський міжнародний арбітражний центр.

Таким чином, термін «міжнародний арбітраж» може вживатись у двох значеннях: як особлива процедура розгляду та врегулювання міжнародних спорів та як приватний, консенсуальний процес з винесенням обов'язкового для сторін спору рішення, що приймається одним чи більше незалежними, приватними особами – арбітрами (арбітражними судьями), обраними сторонами спору на основі їхніх професійних і особистих якостей; постійно діючий чи тимчасовий утворений за згодою сторін третейський орган або арбітражна організація для розгляду окремого спору.

2.3. Правовий механізм регулювання міжнародного комерційного арбітражу

Правовий механізм регулювання міжнародного комерційного арбітражу базується на міжнародних конвенціях та національних законах. Правове регулювання вирішення міжнародних економічних спорів відбувається в трьох напрямках (рис. 2.4.).

Особливу увагу міжнародна спільнота приділяє уніфікації арбітражного процесуального права. Так, міжнародні акти, які існують в арбітражному процесуальному праві, відрізняються за юридичною силою, за змістом, за способом застосування, та багато цих актів підготовлені в рамках ООН. Отже, для сфери арбітражного розгляду характерним є розвиток міжнародного правового регулювання, яке заохочує уніфікації арбітражної процедури, яка знайшла законодавче закріплення у міжнародних законодавчих актах, національному законодавстві різних держав, регламентах постійно діючих арбітражних центрів та установ.

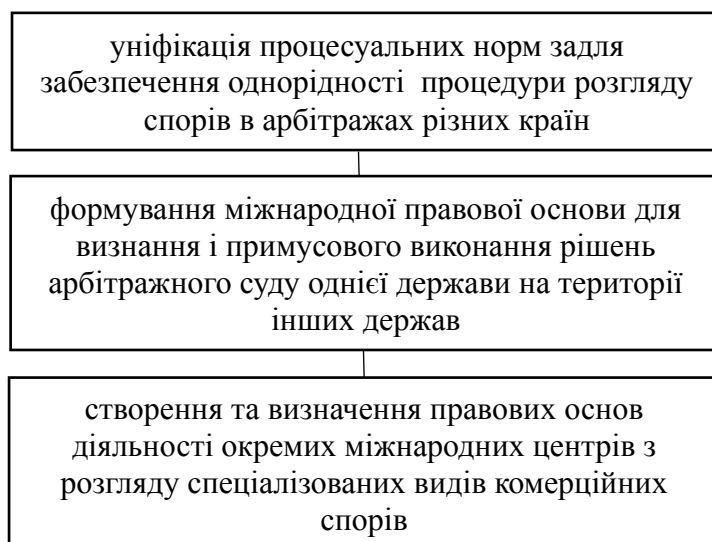

Рис. 2.4. Напрями правового регулювання вирішення міжнародних економічних спорів [48, с. 224].

Базою для правового регулювання міжнародного комерційного арбітражного суду є цілий ряд документів. Механізми здійснення рішень міжнародного комерційного арбітражного суду регулюються з метою полегшення вирішення суперечок комерційного характеру низкою актів, які діють в країнах, що підписали їх, зокрема наступними (рис. 2.5).

Нью-Йоркська Конвенція 1958 р. серед решти конвенцій та договорів є одним з найбільш глобально поширених документів. Вона прийнята задля забезпечення ефективності й практичності вирішення міжнародних комерційних спорів, країни мають дотримуватися правил, які зазначені у цій Конвенції.

Не дивлячись на важливість прийняття Нью-Йоркської Конвенції, потрібно відмітити, що вона в певній мірі обмежує сферу правового захисту арбітражних рішень й залишає на розгляд державного суду порядок визнання його рішення й приведення його до виконання. За рахунок цього, державні суди при розгляді звернень про визнання та виконання арбітражних рішень можуть відмовити у визнанні й виконанні арбітражних рішень.

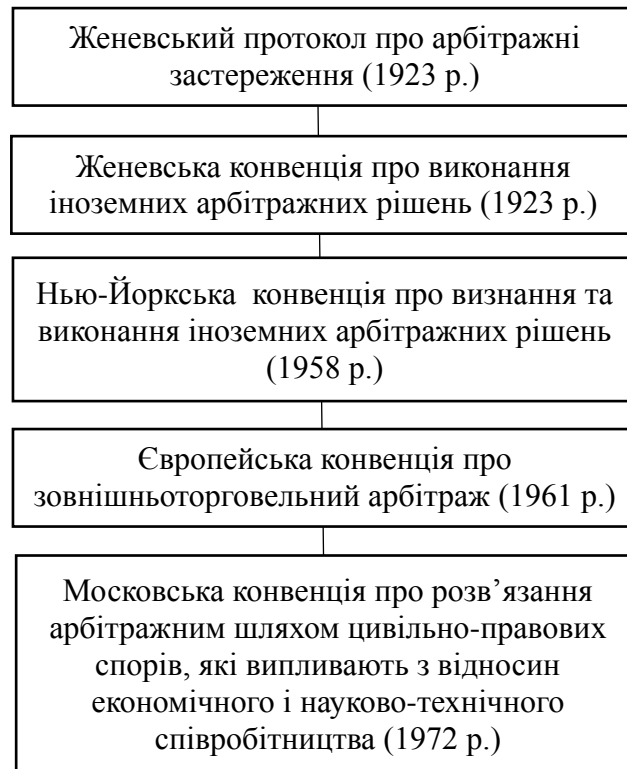

Рис. 2.5. Міжнародні правові акти, які регулюють міжнародний комерційний арбітраж (складено автором на основі [41])

Нью-Йоркська конвенція розглядає питання допустимості розгляду міжнародних комерційних спорів у міжнародному арбітражі у двох аспектах відносно арбітрабельності предмету спору:

– згідно п. 3 ст. II Конвенції – обов’язок державного суду, при існуванні вимоги однієї із сторін спору, передати дану справу до арбітражу (у разі, коли не встановлено ознак недійсності чи втрати сили арбітражної угоди);

– згідно пп. А, п. 2 ст. V Конвенції у виконанні рішення арбітражу може бути відмовлено у випадку, якщо об’єкт спору не може бути об’єктом арбітражу щодо обраного регулюючого матеріального й процесуального права, чи національного законодавства країни, в якій рішення було винесено [28].

Гарантом ефективності Нью-Йоркської конвенції є те, що нею не передбачається однаковий порядок визнання і виконання арбітражного

рішення, вона не визначає орган «компетентної влади», який повинен розглядати звернення про визнання арбітражного рішення і його виконання. Ця конвенція дозволяє державі-учасниці встановлювати власні правила в межах головних принципів, які покликані забезпечити однаковий порядок визнання арбітражного рішення і його виконання.

Зокрема, цією конвенцією встановлено, що вона застосовується для визнання арбітражних рішень і їх виконання, коли вони прийняті на території іншої країни, ніж країни, де запитуються їхнє визнання й виконання, за міжнародними економічними спорами, сторонами, в яких можуть бути як фізичні так і юридичні особи.

Крім того, Нью-Йоркська конвенція використовується до арбітражних рішень, які не вважаються внутрішніми рішеннями у тій країні, в якій запитуються їхнє визнання і виконання. У ст. 1 Конвенції йдеться про арбітражні рішення, винесені як арбітрами, що є призначеними в конкретній справі, так і постійними арбітражами, до яких сторони спору звернулись відповідно до їхньої письмової угоди щодо зобов'язання передати всі чи будь-які спори в арбітраж, які вже виникли чим можуть виникнути в майбутньому у зв'язку із різними договірними чи іншими правовідносинами, об'єкт яких може бути предметом арбітражного розгляду [28].

Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж, яка прийнята у квітні 1961 р., підтримувала впорядкування та удосконалення міжнародного правового регулювання арбітражу. Конвенція прийнята представниками із 22 європейських країн в Женеві і набрала чинності з січня 1964 р.

Європейська конвенція врегульовує такі питання міжнародного арбітражу, як формування арбітражних судів і арбітражні процедури. Конвенцією передбачено право обох сторін передати спір на розгляд постійно діючій арбітражній установі чи арбітражу *ad hoc*. Конвенція містить правила створення арбітражного суду у випадках, коли сторони спору самотійно не можуть домовитись щодо окремих питань, наприклад такими питаннями

можуть бути: склад арбітрів, місце арбітражного розгляду; або якщо одна із сторін спору не вживає необхідних заходів по організації арбітражу.

З допомогою даної Конвенції було вирішено ряд проблемних питань міжнародного комерційного арбітражу (рис. 2.6.).

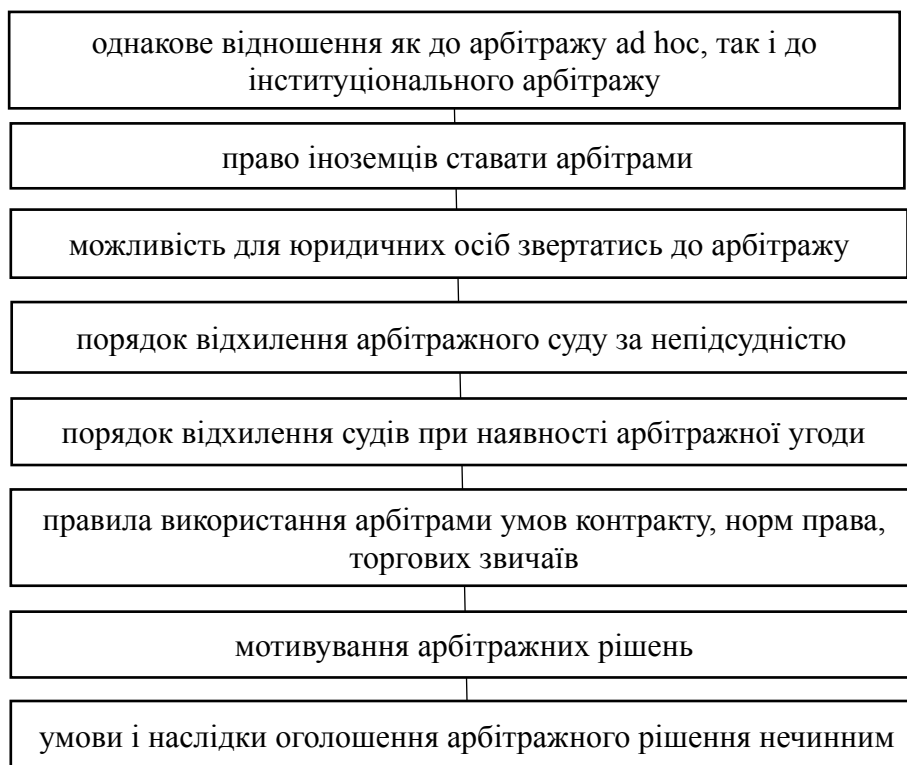

Рис. 2.6. Проблемні питання міжнародного комерційного арбітражу, які врегульовує Європейська конвенція

Проведений аналіз інституту оскарження рішення міжнародного комерційного арбітражу дозволяє стверджувати, що Європейською конвенцією встановлено перелік причин для скасування таких рішень, зокрема: арбітражне рішення може бути скасоване лише судом країни місця винесення арбітражної ухвали чи судом країни, за законодавством якої арбітражна ухвала була винесена.

В якості доповнення до Європейської конвенції було прийнято Паризьку угоду у 1965 р., якою було уточнено, що певні заходи по організації арбітражу, передбачені ст. 4 Європейської конвенції, потрібно рекомендувати тільки у випадку вирішення спорів між сторонами, одна з яких належить до

країни, де діє національний комітет Міжнародної торгової палати, а інша – до країни, де такого комітету не має.

Сферою компетенції Вашингтонської конвенції є інвестиційні спори, що виникають між інвестором й урядами приймаючих країн з приводу тлумачення угод по націоналізації майна, пов'язаного із здійсненням інвестиційної або інноваційної діяльності. Вашингтонська конвенція єдиного визначення терміна «інвестиції» не дає, оскільки передбачалося, що таке визначення повинно міститися в національних правових актах країн-учасників Конвенції, тому воно може відрізнятись [29]. Під час приєднання до Вашингтонської конвенції держава повинна повідомити про клас чи класи спорів, які планується передавати на розгляд Міжнародного центру по розв'язанню інвестиційних спорів, який було створено в рамках прийняття Вашингтонської конвенції. Завдання цього центру полягає у розв'язанні спорів шляхом використання арбітражної процедури. Рішення цього центру є обов'язковими для сторін.

Ця конвенція є одним із багатьох універсальних багатосторонніх міжнародних правових документів, призначеним для регулювання економічних відносин між країнами та суб'єктами національного права окремих країн. Арбітраж здійснюється у Вашингтоні, якщо сторонами не вказано інше.

Важливе місце в процесі уніфікації і гармонізації національного арбітражного законодавства відводиться Типовому закону ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж, прийнятий ООН. Він є зразком для багатьох національних законодавств у сфері міжнародного арбітражу, оскільки його було розроблено і прийнято як уніфікований правовий документ під час реалізації заходів на міжнародному рівні стосовно уніфікації й гармонізації національного законодавства про міжнародний арбітраж, що заохочує зближення арбітражного процесуального права загалом і арбітражної процедури зокрема [63].

Усі проаналізовані міжнародні документи, якими регулюється процес здійснення міжнародного комерційного арбітражу, становлять собою цілісну систему міждержавних договорів й інших міжнародних законодавчих актів, які направлені на вирішення значного комплексу питань, що пов'язані із арбітражним розглядом міжнародних комерційних спорів. Вони допомагають у створенні національного арбітражного законодавства й надійної, ефективно функціонуючої системи розгляду міжнародних економічних спорів.

Зважаючи на приватноправову природу обраної сторонами спору юрисдикції, важливе місце серед нормативно-законодавчих актів, якими регулюється діяльність міжнародного комерційного арбітражу, відводиться регламентам діючих арбітражних установ, які є для усіх учасників спору обов'язковими до виконання при умові, що вони погодились розглядати цей спір в певній арбітражній установі.

Положення обраного сторонами спору регламенту мають також враховуватися і поважатися компетентними судами як на стадії оскарження арбітражних рішень, так і на стадії їхнього виконання. Незважаючи на незаперечність цієї тези, надзвичайно важливими є положення Женевської конвенції, якою прямо зазначається, що за умов, якщо сторони передбачили передачу спору на вирішення постійного арбітражного органу, то розгляд спорів повинен відбуватися у відповідності до регламенту цього органу. Окрім того, у арбітражних застереженнях, що рекомендовані інституційними арбітражами для включення до договорів, підкреслюється, що міжнародні економічні спори, що передаються за домовленістю сторін на вирішення до арбітражного суду, підлягають вирішенню у цьому суді відповідно до його регламенту.

Регламенти міжнародних арбітражів – це особливо важливе джерело правового регулювання їхньої діяльності, внаслідок того, що в них визначається компетенція міжнародної арбітражної установи та процедура арбітражного розгляду, зокрема: порядок порушення арбітражної процедури, основні вимоги до позовної заяви до суду та наслідки порушення цих вимог,

порядок формування складу арбітрів (їхня кількість, процес призначення і відводу), офіційна мова арбітражу, місце його проведення, термін розгляду справи, правила ведення арбітражного провадження, порядок надання доказів по справі, порядок винесення арбітражного рішення, розподіл арбітражних витрат, підстави для припинення арбітражного розгляду, розмір та порядок сплати арбітражного збору [58].

Регламенти міжнародних арбітражів затверджуються їх засновником у встановленому порядку та поширюються на усі економічні спори, які можуть розглядатися цим арбітражем. Вони у порівнянні із національними процесуальними кодексами досить незначні за обсягом та рідко змінюються, оскільки це робить процес арбітражного розгляду прозорим, передбачуваним, неформалізованим.

Процедура здійснення арбітражного процесу зумовлюється сукупністю правил арбітражних установ, національного законодавства і низкою міжнародних договорів. Загалом, арбітражу в порівнянні з судовим розглядом властива більша свобода відносно процедурних питань: процесу формування складу арбітражного суду, визначення його компетенції, вимог до позовної заяви тощо. Арбітражний процес складається з декількох етапів (процесуальних дій), які в свою чергу об'єднуються в стадії. Зупинимось більш детально на основних етапах процедури арбітражного розгляду.

Підставою виникнення компетенції міжнародного арбітражу є детально продумане і чітко сформульоване арбітражне застереження, як одна з найважливіших складових міжнародного комерційного контракту чи укладена приватна угода. Арбітражна угода виконує три ключові функції [48, с. 227]:

1. є підтвердженням згоди сторін спору стосовно його врегулювання шляхом міжнародного арбітражу. Після того? як сторонами було досягнуто угоди про арбітраж, це рішення для них стає обов'язковим – сторони погоджуються передати спір до арбітражного суду, виключити юрисдикцію

державних судів та підкоритися рішенням цього суду. Тобто, згода на арбітраж в односторонньому порядку не може бути відкликана;

2. є головним джерелом повноважень арбітражного суду. Арбітражний суд, як правило, може здійснювати тільки ті повноваження, якими його наділили сторони спору спільно з додатковими чи допоміжними повноваженнями, передбаченими нормативно-правовими актами, які регулюють арбітраж.

3. встановлює компетенції арбітражного суду. В звичайному судовому процесі здійснення правосуддя визначається декількома критеріями, в яких угода сторін є одним з багатьох інших. Тоді як в арбітражному процесі, угода сторін – це єдине джерело визначення юрисдикції суду.

Важливим етапом у процедурі арбітражного розгляду є формування складу арбітрів, на якому визначається кількість арбітрів, умови їхнього призначення. Зокрема кандидатури арбітражних суддів можуть бути вибрані сторонами спору безпосередньо на основі їхнього спільного рішення. Трапляються випадки, коли кожна сторона пропонує власну кандидатуру, а обрані арбітражні судді самостійно долучають її до свого складу. Ще арбітри можуть призначатися зовнішньою стороною (наприклад, судом чи окремою особою та організацією, обраною сторонами).

Вибір арбітражного судді залежить від характеру справи і здійснюється за порадою експертів-практиків арбітражу, у яких є необхідна інформація про рівень професійності і репутацію різних кандидатів. Основними параметрами при виборі арбітра є його освіта, кваліфікація, досвід, знання мов, національність, місце проживання [46, с. 51]. Як правило, до вирішення більшості спорів залучають одного арбітражного суддю, однак для врегулювання складних спорів слід застосовувати трьох арбітрів.

Не менш важливим кроком арбітражу є проведення попередньої зустрічі сторін з арбітрами для ознайомлення з предметом спору, більш детального обговорення деталей процедури арбітражного розгляду, наприклад, місця проведення арбітражу, мови арбітражного провадження,

терміну розгляду справи, правил ведення арбітражного розгляду справи, обрання застосованого права, порядок надання доказів у справі, розмір та порядок сплати арбітражного збору, порядок винесення арбітражного рішення, розподіл арбітражних витрат, підстави припинення арбітражного розгляду.

Багато факторів впливають на вибір місця проведення арбітражу, однак головним тут є визначити чи є пропонована держава стороною Нью-Йоркської Конвенції і встановити особливості її правової системи, що безпосередньо впливає на проведення арбітражу. Країни так званої «великої четвірки» (Франція, Великобританія, США, Швейцарія), складають рейтинг найпопулярніших місць для проведення міжнародного арбітражу.

Мова арбітражного розгляду визначається в арбітражному застереженні чи в приватній угоді. Зазвичай, перевага надається англійській мові не тільки як мові міжнародного спілкування, але й як мові країн, які відносяться до англо-саксонської правової сім'ї (Великобританія, США).

Позовна заява та заява-відповідь укладається на тому етапі, коли позивач готує короткий опис предмету спору без надання доказів, повідомляючи таким чином відповідача про необхідність реагувати на ситуацію, визнаючи або спростуючи перераховані твердження. Відповідачем може податися зустрічний позов, який у свою чергу потребує відповіді від позивача. На етапі збору та дослідження доказів представники сторін спору відшуковують релевантну інформацію, проводиться аналіз усіх документів, пов'язаних з предметом спору.

Наступним кроком процедури міжнародного арбітражу є обмін доказами, коли арбітру передаються свідчення у письмовому вигляді для ознайомлення і аналізу [46, с. 52].

На етапі слухання справи арбітр вислуховує усні заяви сторін спору, допитує свідків та уточнює інформацію. Слід зауважити, що арбітр не може примусити свідка з'явитися на засіданні, це є відповідальністю сторін. Етап слухання може не відбутися у випадку, коли спір вдається вирішити лише на

основі представлених документів. Заяви сторін, усно під час арбітражного слухання чи письмово після його закінчення надаються адвокатами арбітру, де пропонується перелік доказів і фіксується застосовне законодавство [18, с. 109].

На заключному етапі розгляду спору головним завданням арбітражного судді є прийняття остаточного і обов'язкового рішення по цій справі. Слід виокремити чотири види арбітражних рішень (рис. 2.7.).

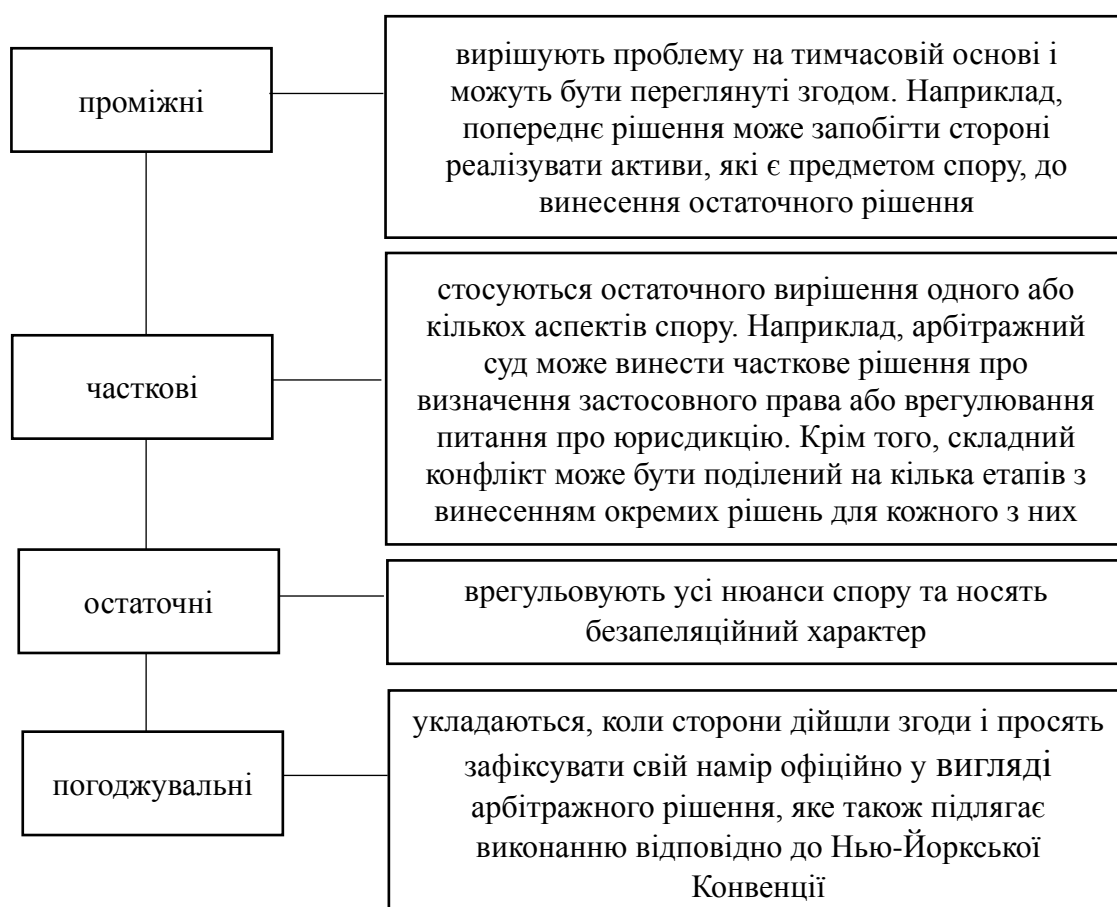

Рис. 2.7. Види арбітражних рішень (складено автором на основі [31])

Після укладення арбітражного рішення відбувається перевірка його на грамотність, усуваються лексичні, правописні, стилістичні, граматичні помилки та описки, інтерпретуються і пояснюються деякі положення арбітражного рішення згідно з чинними правилами чи законами. У випадку, коли одна із сторін відмовляється здійснювати виконання своїх зобов'язань, які випливають з міжнародного арбітражного рішення, то його можна

виконати не тільки на місці проведення арбітражного розгляду, але й в будь-якій іншій країні-учасниці Нью-Йоркської Конвенції [28].

Арбітражне рішення, на відміну від судового розгляду, буде визнано й приведено у виконання навіть, коли арбітражним судом було допущено помилку у факті або праві. В Нью-Йоркській Конвенції прописані тільки обмежені підстави, які можуть стати перешкодою на шляху до визнання арбітражного рішення. До цих підстав відносяться: порушення арбітражного процесу, відсутність юрисдикції, недійсність арбітражної угоди, невідповідний склад арбітражного суду. Окрім того, арбітражне рішення може визнаватися недійсним, коли предмет спору не є предметом арбітражного розгляду, чи якщо визнання й приведення у виконання цього рішення суперечитиме громадському порядку.

РОЗДІЛ 3.

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВИРІШЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СПОРІВ

3.1. Практика врегулювання міжнародних торговельних спорів в країнах Європейського Союзу та США

Протягом всієї історії існування міжнародної торгівлі відбулась величезна кількість торговельних суперечок, більшість з яких були вирішені мирним шляхом, але й були випадки коли вони провокували збройні конфлікти.

Сьогодні більшість міжнародних торговельних спорів вирішуються в рамках СОТ. Члени СОТ уклали між собою низку торговельних угод, які підтримують багатосторонню торговельну систему. Суперечки можуть виникати, коли уряд однієї країни-члена СОТ вважає, що уряд іншої країни-члена порушує свої зобов'язання, взяті в рамках однієї або декількох угод СОТ. Для врегулювання таких суперечок члени СОТ уклали Домовленість про вирішення спорів, яка встановлює набір процедур для винесення судового рішення щодо міжнародних спорів та виконання цих рішень. Тільки за період з 1995 р. – по теперішній час у СОТ було розглянуто 621 суперечку між країнами СОТ і винесено понад 350 рішень по них [78]. Основними учасниками міжнародних торговельних спорів є високо розвинуті країни. Так, приміром, наразі найактивнішими учасниками міжнародних торговельних спорів в рамках СОТ є США (загальна кількість спорів на розгляді 282, з них по 124 справах у якості позивача, а по 158 – у якості відповідача), ЄС (203 спори на розгляді, з них у 110 ЄС виступає як позивач, а у 93 відповідач), Китай (72 спори, з яких у 23 Китай виступає в якості позивача, та, відповідно в 49 в якості відповідача) . Для прикладу Канада є учасником 63 спорів, Індія – 56, Японія – 44 [78].

Найбільше торговельних спорів відбулось між США і ЄС та США і Китаєм. Ці конфлікти в економічній літературі називаються трансатлантичними, за географічним розташуванням країн-учасників конфлікту. Як свідчать дані СОТ, основними причинами цих конфліктів є застосування згаданими країнами протекціоністських заходів ну торговельних відносинах з партнерами.

Більш детально причини виникнення спору між цими країнами показано на рис 3.1.

Рис. 3.1. Найчастіші напрямки виникнення міжнародних економічних спорів та їх причини (складено автором на основі [71])

ЄС є сьогодні одним із найбільш потужних ринків світу, на який прагнуть отримати доступ багато країн. Зовнішньоторговельна політика ЄС направлена на всебічний розвиток торговельних відносин з іншими країнами світу і їхнє повне охоплення за рахунок укладання угод про створення зон вільної торгівлі, угод про асоціацію або економічне партнерство. Слід відзначити, що серед країн, з якими ЄС уклав угоди чи лише проводить

переговори, є ті, які займають далеко не перші позиції серед основних торговельних партнерів інтеграційного угруповання.

В ЄС Європейська комісія приймає рішення про порушення та ведення спорів від імені держав-членів. Справи щодо врегулювання спорів визначаються на основі юридичної обґрунтованості, економічної важливості та системного впливу з точки зору ширшого контексту справи. Відносно недавно створена посада Головного офіцера ЄС з питань торговельного правозастосування гарантує, що заходи з врегулювання суперечок сприяли узгодженому та впорядкованому впровадженню торговельної політики ЄС цілям імплементаційної та правозастосовчої політики ЄС.

Як було вище встановлено, ЄС часто вдається до врегулювання спорів у СОТ, ініціювавши з 1995 року близько 130 спорів, причому суперечки щодо США становлять найбільшу кількість активних суперечок.

Важливим інструментом тарифного регулювання в ЄС є Єдиний митний тариф, введення якого було неодмінною умовою формування митного союзу. Єдиний митний тариф розповсюджується на усі товари, які ввозяться на територію ЄС, і базується на принципі режиму найбільшого сприяння [79].

Також для митного тарифу ЄС, як і для митних тарифів інших розвинутих країн, характерна тарифна ескалація – підвищення рівня обкладання митом товарів із збільшенням ступеня їхнього обробки. В ЄС використовується змішана ескалація, тобто встановлюються низькі тарифні ставки на сировину, промислові товари та трудомісткі вироби, крім текстильних виробів. Це говорить про те, що ЄС зацікавлений в імпорті цих товарів.

ЄС може знижувати чи взагалі скасовувати мита на окремі товари, наприклад на комплектуючі частини для створення складних промислових виробів, що впливає на скорочення витрат виробництва і підвищення конкурентоспроможності кінцевого продукту. Це застосовується у таких галузях, як мікроелектроніка, авіа- і суднобудування, хімічне виробництво,

високотехнологічні й наукоємні виробництва. Тобто, при розробці підходів до митного регулювання в ЄС враховуються інтереси промислової політики.

З метою захисту національного ринку ЄС проводить антидемпінгові і антисубсидійні розслідування. Станом на кінець 2022 року в ЄС діяло 177 остаточних заходів торговельного захисту, що на 14 заходів більше порівняно з 2021 роком [79]:

- 117 остаточних антидемпінгових заходів (продовжених у 34 випадках після антисубсидійних розслідувань),
- 21 антисубсидійний захід (продовжений у 4 випадках)
- 1 захисний захід.

У 2022 році спостерігалось зменшення кількості нових розслідувань, розпочатих внаслідок зменшення кількості скарг, отриманих від промисловості, що відповідає падінню глобальної економіки. Водночас було ініційовано велику кількість переглядів. Загалом на кінець 2022 року 177 заходів торговельного захисту.

Лідером за врегулювання торговельних спорів в рамках СОТ є США, які як уже зазначалось ініціювали 124 справи в межах СОТ. Причому причини спорів, які вносилися до СОТ доволі різноманітні. Вони стосувалися інспекції сільськогосподарської продукції, митної класифікації товарів, обмеження доступу американських компаній до національних ринків заходів, які впливали на торгівлю та інвестиції в галузі машинобудування, заходів захисту технологій [78]. Щодо географічного розподілу країн, проти яких США порушували торговельні суперечки то беззаперечними лідерами є ЄС та Китай далі йдуть Індія, Японія, Мексика, Канада, Бразилія, Австралія. Необхідно зазначити, що між США та ЄС існує найбільша кількість торговельних суперечок ініційованих обома сторонами, вони стосуються переважно одних й тих самих проблем.

У торговельному режимі США містяться преференційні ставки мит, які використовуються у відповідності із схемою Загальної системи преференцій,

яка охоплює більше 4 тис. товарних позицій за восьмизначною кваліфікацією Гармонізованої системи опису і кодування товарів.

У США схема Загальної системи преференцій використовуються до усіх країн, що розвиваються:

1. країни Африки, Карибського басейну, Тихого океану, пільги яким надаються за Ломейською конвенцією.

З даних країн безмитно можуть возитися будь-які товари, крім окремих мінеральних та сільськогосподарських продуктів (кукурудза, апельсини, яловичина, рис, цукор, ром, банани).

2. Країни Близького Сходу та Північної Африки (Алжир, Марокко, Туніс, Єгипет). Передбачається вільне ввезення в США промислових і традиційних аграрних продуктів.

Останні роки при владі Д. Трампа характеризувалися посиленням хвилі протекціонізму США в міжнародній торгівлі. Адміністрацією Трампа було запроваджено 25% мито на імпорт сталевих металопродукції і 10% ввізне мито на імпорт продукції з алюмінію. Це було важливе рішення, оскільки воно вплинуло на багато країн, оскільки на той момент часу близько 80% імпорту сталі в США займала продукція 10 країн-експортерів сталі: Бразилія, Канада, Китай, Мексика, Німеччина, Південна Корея, росія, Тайвань, Туреччина, Японія. Ці країни відповіли колективним позовом до Світової організації торгівлі про призначення консультацій [71, с. 62].

Під час каденції Трампа суттєво загострилися економічні відносини США з Китаєм. Сучасний Китай є країною, економіка якої посідає друге місце після США в трійці світових лідерів.

Більше того, експерти прогнозують, що протягом найближчого часу китайська економіка зможе обігнати американську, посунувши США на друге місце. Тому не дивно, що відносини між Вашингтоном і Пекіном характеризуються періодичними сплесками напруження, які після чергового напруження вилились у торговельну війну. З приходом до влади президента Д. Трампа США переглянули свою зовнішньоекономічну політику щодо

Китаю, наслідком чого стало запровадження у 2018 році протекціоністської політики щодо Китаю, який на той час був їх найбільшим торговим партнером, що в свою чергу змусило владу Китаю запровадити аналогічні кроки щодо США. Так, розпочався новий виток в історії розвитку світової економіки, спричинений економічним протистоянням двох найбільших економік світу, що не могло не вплинути на міжнародну торгівлю.

Так, під час торговельної війни між США і Китаєм стався безпрецедентний епізод взаємного підвищення тарифів – адміністрація Трампа після серії багатосторонніх тарифів на початку 2018 року підвищила мита на імпорт з Китаю в декілька етапів і майже для кожної товарної категорії. До середини 2019 року середні ставки зросли з 4% до приблизно 23%. Китай негайно вжив заходів у відповідь, внаслідок чого двостороння торгівля впала на 15-30% з обох сторін. Це мало негативні наслідки для всієї світової економіки, оскільки спричинило порушення ланцюжка поставок, скорочення міжнародного ринку інвестицій в результаті зростання цін та економічної невизначеності на багатьох ринках.

Проте тут теж не все так однозначно. З одного боку, для США Китай нібито є однозначним ворогом. В останній Стратегії національної оборони США, опублікованій у жовні 2022 року, зростаюча військова і економічна міць Китаю визнана головною загрозою національній безпеці США, а на останньому засіданні Китайських зборів народних представників було оприлюднено заяву про жорстке опанування США і необхідності формування нового багатопольярного (двопольярного) світу. З іншого боку – у 2022 році обсяг зовнішньоторговельного товарообігу США з КНР становив 690 млрд. доларів та, незважаючи на взаємні обмеження, він постійно збільшується. Така ситуація ілюструє те, як розвинуті економічні зв'язки стримують політичне і військове протистояння між двома країнами [60, с. 106].

І США, і Китай зазнають багатомільярдних збитків через торгову війну.. Основний її удар по американській економіці припав на галузі, які підпали під відповідні заходи Китаю: сільське господарство, авіабудування,

автомобілебудування, нафтова галузь, авіабудування, автомобілебудування, нафтова галузь. Торговельна війна негативно позначається на темпах зростання китайської економіки. Для збільшення активності на внутрішньому ринку й ослаблення впливу торгового конфлікту Пекін прийняв додаткові заходи з лібералізації економіки: було зменшено податковий тягар, податковий тягар, знижено імпорتنі мита, знято серйозні обмеження на роботу іноземних компаній.

Однак економічні відносини між США та Китаєм продовжують ускладнюватися, свідченням цього є те, що у грудні 2022 року Китай ініціював ще один спір у СОТ проти США. Мова йде про обмежувальні заходи щодо певних напівпровідникових та інших продуктів, а також пов'язаних послуг і технологій. Навіть проведена 15 листопада 2023 року друга зустріч президент США Д. Байден і лідера Китаю Сі Цзіньпіна у Сан-Франциско не змогла принести важливих результатів, учасники обговорювали переважно політичні питання, і щодо економіки жодних рішень оголошено не було.

Щодо економічних відносин США та ЄС тут теж існують проблеми. США з 2018 року ввели мито у розмірі 25% на імпорт сталі, у відповідь ЄС ввів приблизно такий самий рівень мит на імпорт сталі в межах власних обмежуючих заходів [60, с. 105].

Сьогодні ЄС та США проходять перемовини, щодо ліквідації торгових бар'єрів, які були започатковані адміністрацією Трампа. В ЄС сподівалися уже до кінця осені укласти зі США угоди, яка б поклала край введеним адміністрацією Трампа тарифам та пом'якшити вплив американських зелених субсидій. Однак, ескалація ситуації на Близькому Сході та занепокоєння відносно підриву підтримки України поки що не дозволили укласти цю угоду.

США хочуть, щоб ЄС ввів тарифи на метал імпортований з Китаю, у відповідь ЄС говорить, що може цього зробити до закінчення річного розслідування на відповідність правилам СОТ. Проте сторонами досягнуто

певного прогресу відносно угоди, яка дасть можливість електромобілям з критично важливими для ЄС матеріалами (графітом, кобальтом, марганцем, літієм, нікелем) претендувати на часткові податкові пільги.

Досягнення згоди по основним пунктам цієї угоди є вкрай важливим для економічних відносин США та ЄС, оскільки у разі відсутності рішення у спорі стосовно тарифів на імпорту сталі, ЄС може поновити мита на металопродукцію з США. Позитивно вирішилися шість економічних спорів між США та Індією, що виникли після запровадження колишнім президентом США Д. Трампом у 20018 році додаткових тарифів на сталь і алюміній. Сторони домовилися припинити розгляд цих спорів в рамках СОТ.

Після врегулювання спору близько 70% імпорту сталі та 80% імпорту алюмінію з Індії до США будуть звільнені від сплати додаткового мита. Інші суперечки стосувалися заходів державної підтримки експорту сталі та алюмінію в Індії, а також галузі відновлюваної енергетики та виробництва сонячних батарей.

Таким чином, можна відмітити, що сьогодні найбільше міжнародних економічних спорів виникають серед розвинених промислових країн. Так, проаналізувавши дані СОТ щодо зареєстрованих торговельних спорів, які знаходяться на розгляді лідерами є США, ЄС та Китай, які сьогодні займають входять в трійку лідерів світової економіки.

3.2. Досвід України застосування механізму врегулювання економічних спорів ГАТТ/СОТ

Україна з 2008 року є країною-членом СОТ та ратифікувала ряд регіональних і двосторонніх торговельних угод. Зокрема, в Україні діють угоди про вільну торгівлю з країнами ЄС, Вірменією, Азербайджаном, Казахстаном, Канадою, Ісландією, Киргизстаном, Узбекистаном, Ліхтенштейном, Туркменістаном, Молдовою, Норвегією, Таджикистаном, Грузією, Македонією, Чорногорією, Швейцарією [77].

До основних позитивних характеристик угоди про вільну торгівлю можна віднести переваги пов'язані із розширенням масштабів національного ринку країни і посилення її конкурентоспроможних позицій. Не дивлячись на те, що лібералізація в рамках угод про вільну торгівлю є вторинним завданням, вона може стати єдиною можливістю, якщо лібералізація у цій сфері на багатосторонньому рівні неможлива чи не може бути досягнута через протиріччя. Угоди про вільну торгівлю можуть бути полігоном для інновацій і основою для прийняття нових правил торгівлі на багатосторонньому рівні.

Державним органом влади, який здійснює захист прав й інтересів України і українських компаній-експортерів в межах механізмів врегулювання суперечок СОТ, є Міністерство економіки України [77]. При цьому, Міністерство економіки України може звернутися за допомогою до інших державних органів влади. Водночас, бізнес має брати активну участь у взаємодії з державними органами при врегулюванні торгових суперечок.

У випадку ініціювання українськими експортерами суперечок в іноземних судах Кабінет Міністрів України може надавати підтримку експортерам, приміром, шляхом надання своїх пропозицій відносно того, яким чином можна оскаржити певне рішення. Також уряд може безпосередньо взяти участь у оскарженні, якщо це передбачено законодавством, а відповідна справа виправдовує таке втручання. Оскільки міжнародні системи судочинства є, як правило, незалежними, перемовини між урядами країн не завжди можуть бути коректними в контексті розгляду справ у суді за участі українських експортерів.

На рис. 3.2. наведемо опис компетенції державних органів влади та інших суб'єктів, які беруть участь у врегулюванні міжнародних торговельних суперечок в межах СОТ [77]

Рис. 3.2. Опис компетенції державних органів влади та інших суб'єктів, що беруть участь у врегулюванні суперечок в межах СОР [77]

Протягом членства в СОР Україна не раз брала участь у розгляді ряду суперечок в межах СОР. Україна як подавала запити на проведення консультацій так і була відповідачем у справах. Крім того, Україна брала участь у розгляді суперечок як третя сторона.

Наразі Україна приймає участь у 16 спорах, з них у 12 як позивач, а у 4 як відповідач та 57 спорах як третя сторона. Усі спори в яких приймала участь Україна наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Випадки врегулювання спорів за участю України в СОТ в якості відповідача або позивача [78]

№	Спир	Позивач / відповідач	Статус
Спори, в яких Україна є позивачем			
DS411	Заходи, що впливають на імпорт і внутрішній продаж сигарет і алкогольних напоїв	Україна / Вірменія	Завершений на рівні консультацій
DS 421	Заходи, що впливають на імпорт і внутрішній продаж товарів (екологічний збір)	Україна / Молдова	Запит на створення групи
DS434	Деякі заходи щодо торговельних марок та інших вимог до простого пакування, що застосовуються до тютюнових виробів та упаковки	Україна / Австралія	Запит призупинений на прохання України
DS499	Заходи, що впливають на імпорт залізничної техніки і запчастин	Україна / росія	СОТ визнала правомірною відмову росії від сертифікації української продукції.
DS 512	Заходи щодо транзитного	Україна / росія	Справа завершена. Україна програла справу
DS530	Антидемпінгові заходи щодо сталевих труб	Україна / Казахстан	Знаходиться на етапі консультації
DS532	Заходи щодо імпорту та транзиту деяких українських товарів	Україна / росія	Знаходиться на етапі консультації
DS569	Антидемпінгові заходи щодо сталевих труб	Україна / Вірменія	Знаходиться на етапі консультації
DS570	Антидемпінгові заходи щодо сталевих труб	Україна / Киргизія	Знаходиться на етапі консультації
DS 619, DS 620, DS 621	Заходи щодо сільськогосподарської продукції з України	Україна / Польща, Угорщина, Словаччина	Знаходиться на етапі консультації
Спори, в яких Україна є позивачем			
DS423,	Оподаткування дистильованих алкогольних напоїв	Молдова / Україна	Запит на створення групи
DS468,	Захисні заходи на деяких легкових автомобілів	Японія / Україна	Прийнято звіт із рекомендацією Україні привести заходи у відповідність

Продовження табл.3.1

1	2	3	4
DS493	Антидемпінгові заходи щодо аміачну селітру	росія / Україна	Прийнято звіт із рекомендацією Україні привести заходи у відповідність
DS525	Заходи щодо торгівлі товарами та послугами	росія / Україна	Знаходиться на етапі консультації

Україна приймає участь у ряді суперечок як третя сторона, надає свою позицію у справах, які можуть мати безпосередній або опосередкований вплив на її інтереси, наприклад, суперечки щодо застосування інструментів торговельного захисту.

Першим та поки що єдиним успішним досвідом України відносно врегулювання спору в межах СОТ була справа DS411 «Вірменія – заходи, що впливають на імпорт і внутрішні продажі сигарет та алкогольних напоїв», яку Україна подала у липні 2010 р. і яка стосувалася запровадження акцизних зборів на українську продукцію. Цей спір було завершено на рівні консультацій шляхом досягнення взаємної домовленості між сторонами за рахунок вирівнювання акцизних ставок для обох країн. Внаслідок чого Вірменія зняла дискримінаційний збір [78].

Наступний економічний спір Україна ініціювала проти Молдови щодо застосування нею екологічного збору на імпорт товарів у пластиковій тарі – DS421 «Молдова – заходи, що впливають на імпорт і внутрішній продаж товарів (екологічний податок)». У відповідь Молдовою було ініційовано спір щодо акцизного збору на алкогольні напої в Україні. Результатом цього стала домовленість України та Молдови щодо зниження екологічного збору та вирівнювання акцизних ставок. Ця справа в СОТ так і залишилася на етапі запиту про створення Групи експертів і спір в рамках СОТ не було вирішено [78].

Третьою була справа DS434 «Австралія – заходи, що стосуються торговельних марок і вимог до типової упаковки тютюнових виробів», у якій Україна, була заявлена спочатку як позивач, потім як третя сторона. Проте

Україна під тиском антитютюнового руху (Україну звинувачували у лобіюванні інтересів крупних тютюнових компаній) та в результаті відсутності економічного інтересу зупинила цю справу [78]. У травні 2015 року Україна подала запит про тимчасове припинення роботи групи експертів з метою вироблення взаємоприйняттого рішення. Такі випадки, коли суперечки закінчуються припиненням процедури розгляду, не рідкість.

Взагалі участь України у цьому спорі була недоречною та нелогічною. Адже Україна не мала тут реального економічного інтересу, – цигарки із України до Австралії не експортувались, в Україні також існували законодавчі заходи щодо боротьби з палінням. Крім того, Україна на той час не мала значного досвіду з урегулювання справ в межах СОТ. Завдяки правильному рішенню щодо виходу із цієї суперечки Україні вдалося уникнути програшу у цій справі та запобігти зайвим репутаційним ризикам, виступаючи на одній стороні з такими країнами, як Гондурас, Домініканська Республіка, Куба та Індонезія на протигагу розвиненим країнам та власним зобов'язанням за Рамковою конвенцією ВООЗ.

30 жовтня 2013 року Японія ініціювала справу DS468 «Україна – Спеціальні заходи щодо легкових автомобілів» [78]. Причиною цього стало введення Україною навесні 2013 р. спеціальних мит на імпорт нових легкових автомобілів незалежно від країни виробництва строком на три роки. Так, для автомобілів об'єм бензинового двигуна яких складав 1-1,5 л було запроваджено мито у розмірі 6,46%, а автомобілів з об'ємом 1,5–2,2 л мито складало 12,95%. Зважаючи на те, що в Україну експортувалися автомобілі з багатьох країн, до цієї ініціативи приєдналися Австралія, ЄС (оскільки в Україну ввозилися авто вироблені в країнах-членах союзу), США, Корея, росія, Індія, Туреччина.

Україна доводила, що введення цих мит стало вимушеним заходом з метою захисту вітчизняних виробників від зростаючого імпорту автомобілів та скорочення національного виробництва автомобілів. Основним аргументом України було те, що співвідношення кількості імпортованих авто до

кількості авто внутрішнього виробництва зросла на 38% з 2008 р. по 2010 р. Також ознакою програшу позицій вітчизняних виробників іноземним конкурентам стало зниження частки українських автомобілів на внутрішньому ринку на 35% протягом аналізованого періоду [78]. Проте всі ці аргументи не переконали СОТ, Україну було звинувачено у порушенні процедури та безпідставності встановлення спеціального мита на автомобілів.

Звіт групи експертів у цій справі був опублікований 26 червня 2015 року. Група експертів вирішила, що прийняте за результатами розслідування рішення про застосування спеціальних заходів щодо легкових автомобілів, не відповідає положенням Угоди СОТ про захисні заходи та ГАТТ 1994. Оскільки Україна не оскаржувала оприлюднені висновки, у серпні 2015 року вони були затверджені ОВС. До 30 вересня застосовані захисні заходи були скасовані, що означало остаточне завершення процедури врегулювання суперечки [78].

Стосовно компенсації у таких спорах, то якщо сторонами не буде досягнуто домовленостей відносно компенсації, то країна-позивач може зупинити виконання своїх зобов'язань перед країною-членом СОТ, що не виконує рекомендації ОВС. Однак країна-член СОТ в односторонньому порядку таке рішення не може прийняти – цей крок повинен бути погоджений з ОВС. Коли запит відповідає рішенням арбітра, ОВС має затвердити зупинку виконання зобов'язань перед країною, що не виконує його рекомендацій.

Методи визначення компенсації та суми компенсацій змінюються у кожному конкретному випадку. Найвища на сьогодні сума компенсації за торговельними спорами вирішеними в межах СОТ була застосовна у спорі відносно іноземних торговельних корпорацій та перевищувала 4 млрд дол. США на рік. Вона була постійною доти, поки США не відмінили у 2006 році окремі заборонені субсидії. Якщо сторони не погоджуються відносно рівня або форми припинення поступок, то арбітром приймається рішення відносно

розміру відповідної суми. Арбітр повинен прийняти рішення щодо того, чи відповідає рівень скасування припиненню поступок. Зазвичай, рівень припинення поступок є еквівалентним рівню шкоди, спричиненою порушенням.

Негативним для України є її фактичний програш у СОТ в двох торговельних спорах з росією. У липні 2018 року було оголошено результат розслідування скарги росії проти України щодо встановлення захисних мит на аміачну селітру. В результаті СОТ заявила про порушення перебігу антидемпінгового розслідування. Стосовно спору який Україна ініціювала проти росії щодо обмеження імпорту залізничного рухомого складу та іншого залізничного обладнання до росії, то Група експертів відхилила основні вимоги і аргументи України. Єдине позитивне питання для України – це рішення СОТ стосовно неправомірної відмови росіян визнавати сертифікати, видані Білоруссю і Казахстаном. Крім того, експерти СОТ стали на бік України, визнавши деякі процедурні порушення з боку росії.

Останні торговельні спори виникли у вересні 2023 року з приводу заборони імпорту українського зерна з боку Польщі, Угорщини та Словаччини. Європейська комісія (як наднаціональний орган торговельного регулювання) 15 вересня повідомила про те, що не продовжує заборону на імпорт пшениці, ріпаку, кукурудзи, соняшнику українського походження до Угорщини, Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччини, яка діяла з 2 травня. Вона зазначила, що за рахунок проведеної роботи координаційної платформи й прийнятим тимчасовим заходам викривлення ринку було усунуто у цих сусідніх з Україною країнах [79]. З боку України було надано згоду щодо контролю власного експорту і узгодження обсягів продукції за цими групами зернових, для запобігання можливих викривлень ринку. Обсяги експорту цих зернових Міністерство економіки України має погоджувати з цими п'ятьма країнами та лише після цього буде видавати дозволи. По суті було прийнято компромісний варіант для виходу зі спірної ситуації. Проте не дивлячись на це, три з п'яти країна (Польща, Угорщина, Словаччина) не погодились із цим

рішенням Європейської комісії і заявили про впровадження національних обмежень на імпорт українських зернових .

Україна на це відреагувала поданням 18 вересня 2023 року до СОТ вимог до Польщі, Угорщини, Словаччини на проведення консультацій в межах процедури врегулювання торговельних спорів. Крім цього, вона повідомила, що розпочинає антидискримінаційне розслідування, результати якого встановлять можливість прийняття обмежувальних заходів у відповідь.

Забороняючи імпорт українського зерна, Польща, Словаччина і Угорщина цим самим порушили положення статей ГАТТ 1947, положення Угоди про сільське господарство до ГАТТ 1994 і Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Аргументом на користь України у цьому спорі є те, що Європейська Комісія скасувала обмеження на імпорт українського зерна, що говорить про те, що цей наднаціональний орган не виявив суттєвих ризиків для сільськогосподарського сектору ЄС.

Зважаючи на ситуацію, підсумкове рішення, скоріш за все, має мати компромісний характер, схожий до рішення, запропонованого Європейською Комісією, коли Україна повинна буде самостійно обмежувати обсяги експорту зернових після їх попереднього узгодження із сусідніми країнами. Україна у цьому спорі має шанс виграти в СОТ справу, проте процес триватиме декілька років, а рішення про компенсацію збитків не буде.

Україна може очікувати рішення, де буде зазначено факт порушення і необхідність країн-порушниць повернутись у правове поле правил СОТ. Тільки у випадку невиконання рішення СОТ Україна матиме право ініціювати зустрічні заходи.

Проте, як далі буде розвиватися ситуація поки невідомо, оскільки на початку жовтня представники Міністерства економіки України заявили, що розгляд скарги у СОТ проти Польщі, Угорщини і Словаччини Україна призупинила, мотивуючи це тим, що триває пошук практичного рішення, яке працювало в рамках усього ЄС.

Необхідно відмітити, що крім СОТ, ще одним міжнародним органом, який має право розглядати торговельні спори і до якого Україна може звернутися, є Комісія ООН з міжнародного торговельного права. У 1976 році було затверджено її Арбітражний регламент, що надало їй повноваження з розгляду міжнародних економічних спорів. Також формально цей спір може бути розглянутим у Суді Європейського союзу. Однак Україна не є входить до ЄС, а більшість порушених договорів не є договорами системи ЄС.

Крім врегулювання спорів в межах СОТ, Україна також може врегулювати спори з європейськими країнами оскільки механізм врегулювання спорів є частиною загальної структури Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, і його включення в Угоду має вирішальне значення, оскільки розбіжності щодо обсягу та характеру зобов'язань, які взяли на себе обидві сторони повинні бути вирішені в рамках угоди.

Для спорів, щодо тлумачення й застосування положень Угоди про асоціацію, що не стосуються ПВЗВТ Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, передбачено стандартний механізм врегулювання спорів відповідно до статті 477 цієї Угоди. Даний механізм передбачає, що Рада асоціації може вирішувати спори після консультацій шляхом ухвалення обов'язкового до виконання рішення. У випадках, коли згода не може бути досягнута в рамках Ради асоціації досягти згоди в рамках Ради асоціації після тримісячного періоду, сторона, що подала скаргу, може вжити відповідних заходів. Стаття 478 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визначає, що при виборі відповідних заходів пріоритет надається тим, які найменше заважають функціонуванню Угоди про асоціацію. Такі заходи не можуть включати призупинення будь-яких прав або зобов'язань, передбачених положеннями ПВЗВТ між Україною та ЄС. Винятки стосуються порушень стороною істотних елементів ПВЗВТ між Україною та ЄС (частина 3 статті 478).

Найбільш інноваційні та просунуті елементи врегулювання спорів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стосуються способу вирішення спорів щодо тлумачення та застосування положень ПВЗВТ. Дійсно, Глава 14

Розділу IV забезпечує основу для нового, окремого та оперативного механізму вирішення спорів. Новий механізм врегулювання спорів явно відходить від традиційного дипломатичного підходу до врегулювання спорів, який, по суті, покладався на консультації та переговори як основні інструменти для вирішення торговельних суперечок.

ПВЗВТ між Україною та ЄС передбачає сучасну та «квазісудову» модель врегулювання спорів, яка була запроваджена в усіх угодах про вільну торгівлю між Україною та ЄС з 2000 року і яка значною мірою базується на Домовленості СОТ про врегулювання спорів.

Таким чином, слід відмітити, що останнім часом Україна активніше використовує механізм врегулювання суперечок СОТ для захисту своїх інтересів. У випадках, коли шкода була завдана українським торговельним інтересам, Україна без вагань оскаржує заходи, що суперечать положенням Угод СОТ. Україна і надалі має намір продовжувати захищати свої права у випадках їх порушення її основними торговельними партнерами.

3.3. Медіація як альтернативний спосіб розв'язання конфліктів

Сьогодні альтернативним методом розв'язання конфліктів є медіація, яка набула статусу правового інституту. Медіація є дієвою альтернативою офіційним судовим порядкам вирішення різноманітних спорів. Вперше цей вид позасудової практики вирішення спорів почав успішно використовуватися з другої половини ХХ ст., в США під час вирішення трудових спорів і подальшому набув поширення. Так у 1973. в США було зареєстроване перше у світі професійне об'єднання медіаторів, а на початку ХХІ ст. тут вже було прийнято широку законодавчу база для медіації, працювало сотні організацій, які надавали професійні послуги медіації. Досить швидко американський досвід перейняли країни прецедентного права, такі як, Австралія, Канада, Великобританія, Нова Зеландія, в яких

було впроваджено аналогічні інститути альтернативного вирішення суперечок [1, с. 355].

Сьогодні у світі медіація вже зарекомендувала себе як ефективний спосіб вирішення міжнародних економічних спорів. У XXI ст. медіація стала фактом міжнародного права і міжнародних відносин. У багатьох країнах розробляється міжнародно-правова база, направлена на розвиток й більш широке використання позасудових видів вирішення міжнародних економічних спорів, до яких відноситься медіації. Так, ГА ООН рекомендовано усім країнам «Типовий закон про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру», прийнятий 24 червня 2002 р. Комісією ООН з права міжнародної торгівлі. В ньому містяться однакові правила стосовно погоджувального процесу задля сприяння використанню погоджувальної процедури і забезпечення більшої передбачуваності та визначеності при її застосуванні [63].

Типовий закон у 2018 році зазнав певних змін за допомогою включення до нього нового розділу, який присвячений міжнародним мировим угодам і їх приведенню у виконання. В новій редакції він отримав назву «Типовий закон про міжнародну комерційну медіацію і міжнародні мирові угоди, досягнуті в результаті медіації». Тобто, Комісія ООН з права міжнародної торгівлі раніше у своїх текстах та документах застосовувала термін «погоджувальна процедура» в тому розумінні, що терміни «погоджувальна процедура» та «медіація» є взаємозамінними. В оновленому Типовому законі було вирішено використовувати лише термін «медіація» для того, щоб забезпечити відповідність із фактичним чи практичним його використанням.

Іншими регламентами з медіації, затвердженими для внутрішнього користування окремими міжнародними інститутами є:

- Міжнародний Лондонський третейський суд;
- Американська арбітражна асоціація;
- Інститут медіації Торгової палати Стокгольма;
- Центр арбітражу і медіації VOIB.

Документи цих організацій мають нормативний характер й, на відміну від Типового закону Комісії ООН з права міжнародної торгівлі, відображають національну та предметну специфіку медіації.

У червні 2004 року в Брюсселі на конференції при підтримці Європейської комісії було прийнято Європейський Кодекс поведінки для Медіаторів, який розробила ініціативна група практикуючих медіаторів (представники європейських організацій, які надають професійні послуги медіації). У цьому Кодексі визначено принципи професійної діяльності медіаторів. Його прийняття поклав початок для внутрішнього законодавчого закріплення процедури медіації в європейських країнах.

У серпні 2019 року в Сінгапурі було підписано Сінгапурську Конвенцію ООН про міжнародні мирові угоди, які були укладені в результаті медіації. Україна також підписала даний міжнародний документ.

Сінгапурською конвенцією про медіацію передбачено певні особливості врегулювання міжнародних комерційних спорів з використанням процедури медіації, запроваджено правовий механізм швидкого виконання домовленостей закріплених сторонами конфлікту. Крім того, Сінгапурська конвенція ґрунтується на положеннях Нью-Йоркській конвенції про арбітраж 1958 року (була розглянута вище), тому, тлумачення положень Нью-Йоркської конвенції можуть також застосовуватися до Сінгапурської конвенції про медіацію.

Втілення Сінгапурської конвенції про медіацію країнами-учасниками сприяє посиленню значення медіації як альтернативи комерційному арбітражу в процесі вирішення міжнародних комерційних спорів і в цілому матиме позитивний вплив на розвиток глобальної торгівлі.

Це є свідченням того, що сьогодні медіація є досить поширеним способом врегулювання спорів. З теоретичної точки зору медіація є альтернативним (без залучення державних органів влади) способом врегулювання конфлікту, з практичної точки зору – це процедура вирішення

конфлікту за допомогою переговорів між усіма сторонами при участі нейтрального посередника [1, с. 356].

Медіація – це структурований і водночас досить гнучкий процес, в якому медіатор (третя, нейтральна та не упереджена сторона) допомагає сторонам конфлікту провести процес переговорів найбільш ефективно та знайти рішення, яке б задовольнило інтереси кожної із сторін [3].

Міжнародна комерційна медіація є добровільним і конфіденційним способом альтернативного вирішення (врегулювання) міжнародних комерційних спорів, ключова мета якого полягає у сприянні двом (чи більше) сторонам певного спору у досягненні ними взаємовигідної угоди за участі третьої нейтральної особи – медіатора (посередника), у якого є досвід у сфері спірних відносин, який сприяє досягненню між сторонами конфлікту угоди.

До ключових особливостей міжнародної комерційної медіації слід віднести (рис. 3.3.).

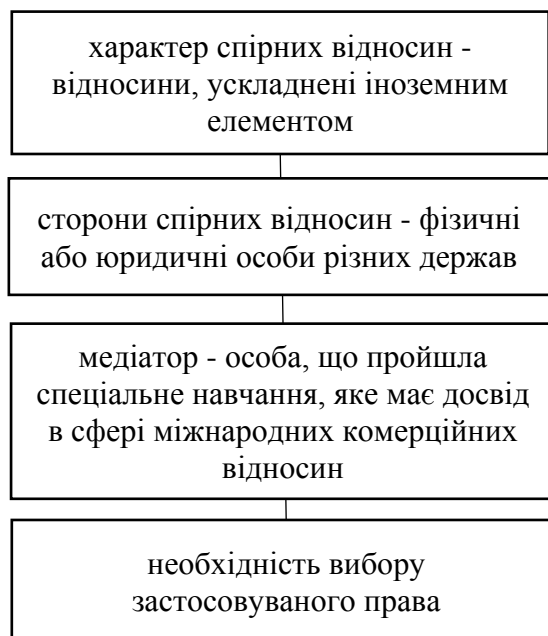

Рис. 3.3. Характерні особливості міжнародної комерційної медіації
(складено автором на основі [3])

На практиці існують різні види (моделі) медіації, які відрізняються одна від одної процедурними особливостями. Кожна країна, яка вирішила впровадити медіацію, вирішує самостійно, яку модель медіації краще використати, що вона відповідала її системі законодавства та культурним традиціям.

Медіація – це надзвичайно гнучка процедура із невисокою формалізацією, яка відзначається відсутністю жорсткої структурованості у порівнянні із судовим процесом. Сторони спору та медіатори (посередники) мають право вибору більш оптимальних способів для врегулювання спірних ситуацій у кожному конкретному спорі, створюючи тим самим прецеденти.

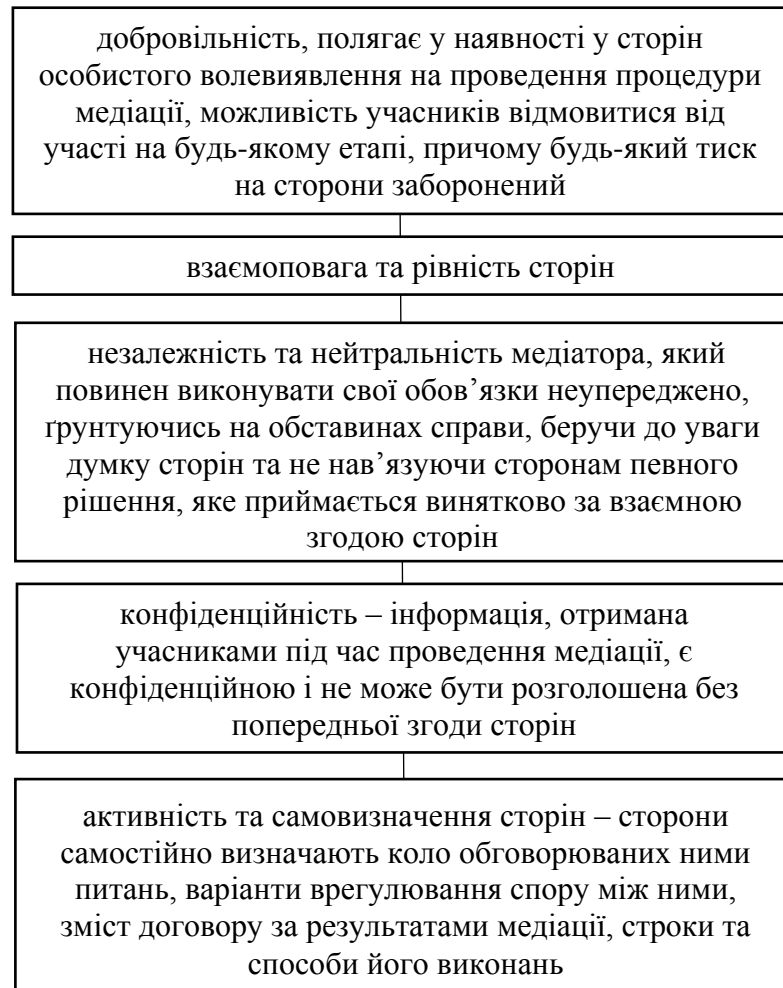

Рис. 3.4. Принципи медіації (складено автором на основі [5])

При усїєї різноманїтності методів медіації єдиними залишаються визначальні правові ідеї, положення і принципи медіації, які формують процедурне і організаційне підґрунтя процесу медіації і направлені на взаємоприйнятне, ефективне, законне розв'язання спору між учасниками медіацій. Основними принципами медіації є наступні (рис. 3.4.).

В Україні медіація розвивалася практично з моменту отримання незалежності, проте правового оформлення не мала, тому судова форма серед способів вирішення корпоративних конфліктів враховуючи їх неарбітрабельність була превалюючою. Проте в 2021 році ситуація змінилася в кращу сторону, нарешті було прийнято довгоочікуваний закон який врегулював відносини медіації. Так, Законом України «Про медіацію» було легалізовано використання медіації як альтернативного способу вирішення конфліктів та спорів [54]. Зокрема, ним визначено правові основи і порядок здійснення медіації, принципи медіації, статус медіатора та вимоги до його підготовки й інші питання цієї процедури.

Під час медіації сторонам спору надаються суттєві права та повноваження. Сторонами спору медіатора наділяється точно визначеним обсягом процесуальних повноважень, зокрема, медіатор не має права судити, оцінювати чи приймати та озвучувати рішення по даному спору. Він може збирати усю необхідну інформацію, вивчати і узагальнювати її, управляти переговорним процесом, створюючи для цього сприятливу атмосферу, проте не може впливати на процес примирення сторін за допомогою власних заяв. Медіатор повинен сприяти у мирному вирішенні спору надаючи сторонам конфлікту загальних рекомендацій відносно ймовірних засобів урегулювання спору, організації переговорів між учасниками конфлікту й активно впливати на хід та зміст переговорного процесу. Крім того, медіатор, може надавати сторонам конфлікту варіанти мирного вирішення спору і сприяти у тому, щоб комунікація між усіма учасниками конфлікту відбувалася в конструктивному, мирному руслі, та була націлена на мирне вирішення конфлікту [5, с. 24].

Медіація, на відміну від звернення до суду, не потребує підготовки та надання значної кількості документів, дотримання певних процесуальних норм, порушення яких у суді може стати причиною програшу справи. В розвинених країнах послугами медіаторів активно користуються під час вирішення спорів, а в США, Великобританія, Бельгії, Австрії, Норвегії, Польщі, Фінляндії правові норми щодо медіації закріплені на законодавчому рівні.

Медіація дозволяє учасникам конфлікту визначити причини і своєрідні «гострі кути» спору, зменшити перешкоди комунікації, виробити пропозиції та рішення, укласти взаємоприйнятну стороною угоду. Успішність медіації, як ефективного альтернативного способу врегулювання спору у великій мірі залежить від професіоналізму медіаторів та їх високого рівня професійної підготовки. Крім того, важливо, щоб сторони спору усвідомлювали для себе важливість підтримки подальших відносин на засадах порозуміння й консенсусу. Лише за таких умов взаємодія й результативність процесу медіації буде ефективною для усіх її учасників.

Використання медіації при вирішенні спору дає змогу сторонам спору зберегти час, кошти, і допомагає сторонам вирішувати конфлікт без переривання ними господарської діяльності і бізнес-процесів [32, с. 259]. Переваги вирішення конфліктів шляхом медіації можна поділити на юридичні, економічні, психологічні, виходячи з характеру їхнього впливу на процес вирішення спорів [37, с. 185]. Наприклад, економічні переваги медіації проявляються у наступному:

- зменшенні часу розгляду і вирішення конфліктів. В медіації спір вирішується протягом декількох тижнів, що досягається за рахунок економії часу на підготовку сторін до медіації, на збір та подання доказів, на винесення рішення, апеляційне й касаційне оскарження. Зрозуміло, що у випадку коли суперечка є складною, а сторони одна проти одної налаштовані радикально, то процедура медіації може тривати декілька місяців та навіть не

завершитись, однак цьому випадку, для сторін кінцевий результат має мати пріоритетне значення;

- зменшення комерційних і репутаційних втрат сторін конфлікту, пов'язаних як із самим конфліктом (його публічністю), так і з часом, потрібним для вирішення конфлікту. Багаторічний судовий розгляд конфлікту може зменшити ринкову вартість активів чи акцій підприємств. Довгі корпоративні спори часто шкодять репутації бізнесу і знижують його інвестиційну привабливість;

- більш можливого продовження ділових відносин між сторонами конфлікту після його вирішення;

- витрати на оплату медіації в рази менші, ніж витрати на супровід судового процесу адвокатами, куди входить вартість витрат на правову допомогу, судовий збір.

Психологічні переваги медіації у вирішення спорів полягають у добровільності як процесу врегулювання так і досягнення рішення, що задовольняє обидві сторони процесу, тобто, жодна сторона не відчувається переможеною при виконанні рішення.

Юридичними перевагами медіації є:

- гнучкість, що дає можливість адаптувати процедуру медіації до вимог конкретного спору. Гнучкість медіації доводиться міжнародним досвідом. Приміром, ст. 6 Правил медіації LCIA передбачається, що медіатором може здійснюватися посередництво у такий спосіб, як він вважає за потрібне, зважаючи на усі обставини справи і побажання сторін у будь-який час. Медіатор спілкуватися зі сторонами конфлікту може в усній чи письмовій формі, індивідуально чи разом і може скликати зустріч (зустрічі) в місці, встановленому медіатором, чи віртуально за допомогою проведення відеоконференцій або з використанням інших сучасних засобів телекомунікації (чи шляхом їхнього поєднання), після консультацій зі сторонами спору [37, с. 186]. Гнучкість медіації дає можливість сторонам конфлікту прийти до компромісного рішення, на противагу від рішення суду,

яке до виконання є обов'язковим, однак може задовольнити інтереси тільки однієї зі сторін спору;

- екстериторіальність конфлікту, який може бути предметом медіації, відсутність юрисдикційних (територіальних, предметних, строкових) обмежень. Крім того, сторони медіації не обмежені ніякими вимогами, на противагу від обов'язковості у судовому процесі дотримання меж позовних вимог. Це дозволяє у процесі медіації виявляти додаткові проблемні аспекти і приховані загрози;

- конфіденційність медіації сприяє зниженню ризику публічного розголошення спору, що може бути в окремих випадках особливо важливим, приміром, коли у сторони спору існує побоювання, що суперечка може вплинути на її ділову репутацію. Особливе значення конфіденційність має саме у корпоративних конфліктах, оскільки сторони коли мова йде про можливі репутаційні втрати через публічність конфлікту, зважують ризики і готові врегулювати конфлікт шляхом безпечного для їх ділової репутації способу, яким є медіація;

- незалежність і професійність: сторони медіації можуть отримати більш незалежний (незаангажований), об'єктивний, професійний аналіз справи, що може підсилити правову позицію чи, навпаки, дозволяє зрозуміти її спірність та необхідність йти на поступки. Медіація дозволяє сторонам конфлікту обрати посередника з необхідним досвідом, спеціалізацією, що забезпечує компетентність вирішення їх справи;

- можливість впливати безпосередньо на результат, передбачуваність медіації. Навіть із залученням адвоката, результат арбітражу або судового розгляду передбачити з будь-яким ступенем впевненості не можна, і в найчастіше попередня оцінка результату виявляється помилковою. У медіації сторони конфлікту безпосередньо впливають як на сам процес, так і на його кінцевий результат, який залежить тільки від їхніх намірів урегулювати конфлікт, а не зовнішніх чинників;

– вища ймовірність добровільного виконання угоди. Медіація дозволяє підвищити ймовірність того, що прийняте сторонами спільне рішення буде виконано, оскільки медіація направлена на мирне і добровільне прийняття сторонами конфлікту рішення, тому в більшості випадків його виконання також буде добровільним, адже воно приймалося за взаємною згодою сторін конфлікту.

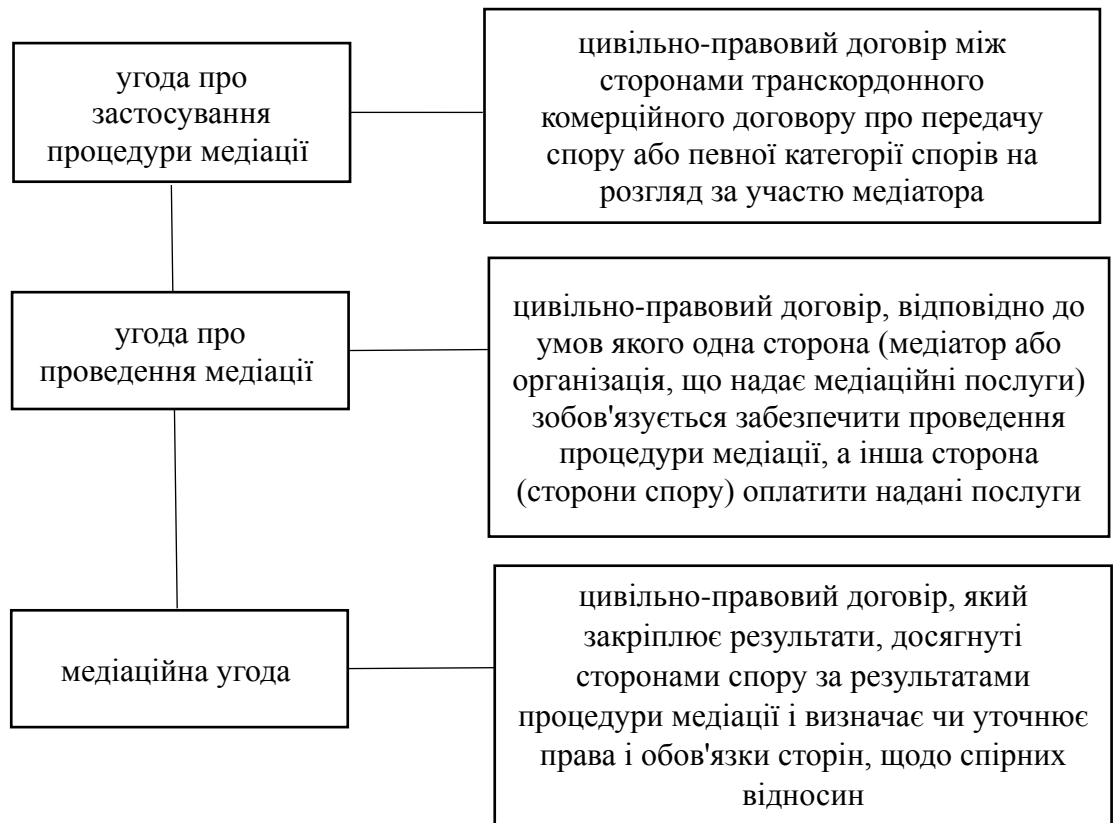

Рис. 3.5. Угоди, що укладаються під час процедури медіації міжнародних економічних спорів (складено автором на основі [26])

До основних недоліків медіації потрібно віднести: високий рівень залежності результату медіації від співпраці усіх сторін спору; відсутність явної підтримки медіації з боку законодавства; складність у застосуванні процедури медіації коли існує багато сторін спору; велика обережність у виборі медіатора; відсутність затверджених правил медіації; неможливість

примусового виконання укладеної в процесі медіації угоди; затрати на проведення медіації не підлягають відшкодуванню [3].

В сфері міжнародних економічних спорів процедура медіації, переважно, оформляється наступними угодами (рис. 3.5.).

Далі охарактеризуємо основні, найбільш загальні етапи процесу медіації під час вирішення міжнародних економічних спорів:

- перший етап – підготовка до медіації;
- другий етап – збір інформації та обробка даних;
- третій етап – розв’язання проблеми;
- четвертий етап – укладання та підписання угоди.

Перший етап, який включає підготовку має важливе значення у процесі медіації. Він передбачає роботу із такими важливими компонентами медіації, як:

- налагодження контактів зі сторонами спору,
- організацію простору для проведення медіації.

Підготовка медіації включає вибір медіатора, підписання угоди про медіацію, прояснення процедури медіації, уявлення сторін і ролей кожної з них у процесі, визначення винагороди (якщо таке буде) медіатору та деякі додаткові положення.

Завданням другого етапу є надання сторонам можливості висловитися щодо конфліктної ситуації та їхнього відношення до неї. На цьому етапі відбувається налагодження прямого спілкування між усіма сторонами спору, виклад кожною з них своєї позиції у суперечці, виявлення причин виникнення конфлікту і мотивації сторін у ньому, уточнення позицій сторін конфлікту, поділ загальної суті суперечки на окремі її складові, підсумок. Медіатор за допомогою постановки питань і узагальнення сприяє з'ясуванню причин конфлікту, працює з потребами й інтересами його сторін.

На третьому етапі медіації відбувається спільний пошук шляхів вирішення спору. Спочатку необхідно визначити першочергові питання, виявити невиявлені інтереси сторін, визначити спільні інтереси сторін у

спорі, обговорити взаємоприйнятні способи вирішення спору, знайти консенсус. На цьому етапі відбувається «мозкова атака», під час якої сторони конфлікту генерують варіанти прийнятних рішень, після чого відбувається обговорення переваг та недоліків кожного із запропонованих варіантів [27, с. 83].

На заключному етапі сторони за домовленістю при знаходженні спільних варіантів рішень переходять до складання угоди, яку готують виключно сторони спору, в ній містяться взаємні поступки і після остаточного формулювання тексту угоди, її зміст перевіряється на допустимість та можливість виконання, справедливість і далі підписується сторонами спору. Сторони спору оцінюють, співпадає отриманий результат з їхньою уявою про цінність та справедливість, чи ні. Це важливо для визначення їх здатності виконати спільно досягнуте під час медіації, сформульоване, оформлене і підписане рішення.

Питання стосовно виконання угод, досягнутих в результаті медіації, у різних країнах вирішується по-різному. У одних країнах ці угоди затверджуються судом, в інших такі угоди набувають обов'язкової сили в результаті вчинення юридично значущих дій та видання певних документів адміністративними органами. Саме тому, не дивлячись на те, що медіація досить широко використовується сьогодні у всьому світі для врегулювання внутрішніх спорів, але як спосіб вирішення спорів на міжнародному рівні вона не так широко використовувалася через відсутність чіткого механізму гарантій виконання сторонами домовленостей.

ВИСНОВКИ

На основні проведеного дослідження встановлення причин виникнення та виокремлення сучасних методів вирішення міжнародних економічних спорів можна зробити такі висновки.

Було встановлено, що під міжнародним спором розуміється специфічні правові відносини, які виникають між двома чи більшою кількістю сторін економічної суперечки, якими виступають різні за статусом суб'єкти міжнародного права (горизонтальні й діагональні відносини між ними), та які виражаються у висуванні сторонами взаємних та чітко сформульованих претензій щодо права, правових точок зору чи інтересів, в напрямку врегулювання яких сторони спору організують тісну співпрацю. В широкому сенсі розуміння економічно-правової дефініції міжнародні економічні спори визначають, як будь-які спори, які пов'язані із економічною діяльністю (експортно-імпортні угоди, інвестиційні проекти та контракти). Спорами в практиці СОТ вважаються суттєві розбіжності між країнами стосовно тлумачення певного торгового правила або зобов'язання.

Міжнародні економічні спори стосуються не лише суперечок, які виникають в структурі відносин між різними країнами, різними міжнародними організаціями, різними країнами й міжнародними організаціями, тобто між різними суб'єктами міжнародного публічного права, але й спори, які є наслідком формування системи діагональних відносин – між країною та приватною особою, яка відноситься до юрисдикції іншої країни. При розв'язанні міжнародного економічного спору предметом регулювання виступають відносини, що виникають в різноманітних сферах та галузях взаємодії країн (повітроплавання, міжнародне судноплавство, космічна діяльність, міжнародна охорона довкілля). Міжнародні економічні спори вирішуються на основі використання принципів та норм галузей міжнародного права.

Виникнення міжнародного спору потребує розробки механізму та впровадження інструментів щодо його вирішення. За Статутом ООН кожна країна вирішує власні міжнародні спори з іншими країнами мирними шляхами так, щоб не піддавати загрозі існування принципів справедливості, категорій міжнародного миру та безпеки.

Визначено, що однією із найчастіших причин виникнення міжнародного економічного спору між країнами є порушення однією із сторін двосторонніх, багатосторонніх, регіональних або глобальних домовленостей, які були зафіксовані у формі певної юридичної документації. Як наслідок, одна із сторін зазнає збитків або зменшення інших переваг. Ключовим фактором, що спричиняє виникнення міжнародних економічних спорів, є встановлення високих тарифів на імпортовані товари чи інші торговельні обмеження. Часто згадані дії призводять до відповідних заходів зі сторони інших країн із метою захисту економічної системи від негативного впливу факторів зовнішнього середовища. Ще однією найбільш поширеною причиною виникнення міжнародних економічних спорів є існування валютного дисбалансу. Досить часто економічні спори виникають через існування розбіжностей у положеннях та регламентах, стандартах безпеки та якості продуктів харчування, через економічні кризи та рецесії або геополітичні конфлікти.

Сьогодні в складних умовах господарювання країнам важко, а часто й неможливо вирішити суперечливі питання у сфері міжнародної торгівлі на двосторонньому чи багатосторонньому рівнях, тому СОТ є унікальним інструментом, який сприяє вирішенню глобальних торговельних проблем. Вирішення міжнародних економічних спорів відноситься до одних із найважливіших аспектів діяльності СОТ по регулюванню економічних відносин, без якого система, заснована на правилах, не була б ефективною.

Засоби мирного вирішення спорів можна поділити на традиційні (звернення до судів) та нетрадиційні – альтернативні (вирішення суперечок з

позиції інтересів, за допомогою пошуків компромісних рішень і досягнення згоди між сторонами конфлікту завдяки зусиллям третьої сторони).

Загальноновизнаними міжнародними засобами альтернативного врегулювання економічних спорів є: міжнародний комерційний арбітраж; переговори; медіація (посередництво). Звичайно, переговори є найважливішим інструментом урегулювання різниці позицій сприйняття ситуації, яка склалась. Як правило, основною метою переговорів є досягнення сумісного рішення, яким усі сторони конфлікту будуть задоволені.

На міжнародній арені діють різні судові інституції, за допомогою яких можна вирішити міжнародні економічні спори. Суди діють для врегулювання спору на рівні як універсальному, так і регіональному. Так склалося історично, що спори найчастіше поділяються за галузями, зокрема: політичні, економічні, публічні, приватні. В залежності від того, у якій галузі виникнув спір, учасники звертаються до відповідної спеціалізованої судової структури. Крім того, для розв'язання міжнародних спорів використовують міжнародні суди, трибунали, арбітражі. Коли сторонами у спорі є суб'єкти міжнародного права, то перш за все потрібно обрати суд, до юрисдикції якого належить підвідомчість того питання, з яким звертаються сторони.

Було відмічено, що в сучасній практиці вирішення міжнародних спорів інститут арбітражу посідає важливе місце. Арбітраж – це передача спору на розгляд незалежній (третьій) особі, яка обрана сторонами суперечки, які заздалегідь погоджуються виконувати рішення цього арбітра, винесене після слухання справи, у ході якого обидві сторони були вислухані. Предметом міжнародного комерційного арбітражу є врегулювання розбіжностей та спорів між підприємствами і організаціями в сфері міжнародних економічних відносин, а також відносин, які складаються при здійсненні правосуддя третейськими судами. Сьогодні міжнародний комерційний арбітраж є органом, що сприяє вирішенню економічних спорів, які виникають у світовій торгівлі без залучення державних судових органів.

Правовий механізм регулювання міжнародного комерційного арбітражу базується на міжнародних конвенціях та національних законах. Базою для правового регулювання міжнародного комерційного арбітражного суду є цілий ряд документів: Женевська конвенція, Нью-Йоркська конвенція, Європейська конвенція, Типовий закон ЮНСІТРАЛ. Ці документи становлять собою цілісну систему міждержавних договорів й інших міжнародних законодавчих актів, які направлені на вирішення значного комплексу питань, що пов'язані із арбітражним розглядом міжнародних комерційних спорів.

Встановлено, що сьогодні більшість міжнародних торговельних спорів вирішуються в рамках СОТ. Тільки за період з 1995 р. – по теперішній час у СОТ було розглянуто 621 суперечку між країнами СОТ і винесено понад 350 рішень по них. Найбільше міжнародних економічних спорів виникають серед розвинених промислових країн. Так, проаналізувавши дані СОТ щодо зареєстрованих торговельних спорів, які знаходяться на розгляді лідерами є США (282), ЄС (203) та Китай (72), які сьогодні займають входять в трійку лідерів світової економіки.

Щодо України, то вона станом на сьогодні приймає участь у 16 спорах, з них у 12 як позивач, а у 4 як відповідач та 57 спорах як третя сторона. Негативним для України є її фактичний програш у СОТ в двох торговельних спорах з росією. У липні 2018 року було оголошено результат розслідування скарги росії проти України щодо встановлення захисних мит на аміачну селітру. В результаті СОТ заявила про порушення перебігу антидемпінгового розслідування. Стосовно спору який Україна ініціювала проти росії щодо обмеження імпорту залізничного рухомого складу та іншого залізничного обладнання до росії, то Група експертів відхилила основні вимоги і аргументи України. Єдине позитивне питання для України – це рішення СОТ стосовно неправомірної відмови росіян визнавати сертифікати, видані Білоруссю і Казахстаном. Крім того, експерти СОТ стали на бік України, визнавши деякі процедурні порушення з боку росії. Останні торговельні

спори виникли у вересні 2023 року з приводу заборони імпорту українського зерна з боку Польщі, Угорщини та Словаччини.

Альтернативним методом розв'язання конфліктів є медіація, яка є структурованим і водночас досить гнучким процесом, в якому медіатор (третя, нейтральна та не упереджена сторона) допомагає сторонам конфлікту провести процес переговорів найбільш ефективно та знайти рішення, яке б задовольнило інтереси кожної із сторін.

Медіація, на відміну від звернення до суду, не потребує підготовки та надання значної кількості документів, дотримання певних процесуальних норм, порушення яких у суді може стати причиною програшу справи. В розвинених країнах послугами медіаторів активно користуються під час вирішення спорів, а в США, Великобританія, Бельгії, Австрії, Норвегії, Польщі, Фінляндії правові норми щодо медіації закріплені на законодавчому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк А.О. Медіація та дипломатія. Часопис Київського університету права. 2014. №2. С. 355-359
2. Асірян С. Р. Міжнародний спір та мирні засоби його вирішення. С. Р. Асіян, О. Ю. Горлова. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 4. С. 325–328
3. Волковицька Н. О. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів? Юридична газета. 2018. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chi-efektivniy-sposib-virishennya-sporiv.html>
4. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейський досвід для України. Н. Л. Бондаренко-Зелінська. Приватне право і підприємництво. 2009. № 8. С. 162.
5. Бушуєва О.Р. Медіація, як засіб вирішення міжнародно-правових конфліктів. Сучасна наука: проблеми і перспективи (частина I): матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 10-11 грудня 2020 року. Київ: МЦНІД, 2020. с. 23 – 24
6. Василина Н. Форми врегулювання цивільно-правових спорів: міжнародні та національні стандарти. Н. Василина, В. Гансецька. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 6. С. 16-19.
7. Волощук О. Т. Відповідальність РФ за агресію та інші міжнародні злочини проти України в контексті проблеми виконання рішень міжнародних судів. Знання європейського права. 2022. № 2. С. 126–130
8. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення. Молодіжний науковий юридичний форум: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. до Дня науки, м. Київ, 16-17 трав. 2019 р. Вектор, Тернопіль, 2019. С. 62–65.
9. Головка О. М. Медіація чи арбітраж: правова дилема. О. М. Головка, В. Д. Друзь. Право та інноваційне суспільство. 2020. № 2. С. 73-79.

10. Гончаренко О. Міжнародний комерційний арбітраж як саморегульована інституція. О. Гончаренко. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2021. № 1. С. 4–13.

11. Гордєєва Т. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі. Т. Гордєєва. Міжнародна економічна політика. 2013. № 2 (19). С. 100–125.

12. Гринчак І. В. Міжнародний третейський суд як засіб врегулювання міжнародних спорів. дис.к.ю.н. Львівський національний університет ім. Івана Франка; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2019. 222 с.

13. Гринчак І. В. Зміст міжнародних зобов'язань, які виникають у процесі мирного врегулювання спорів за участю третейського правосуддя. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2018. Вип. 83 49. Т. 2. С. 185–188.

14. Дахно І. І. Міжнародне економічне право : навчальний посібник. І. І. Дахно. К. : Центр учбової літератури, 2009. 3-тє вид., перероб. і доп. 304 с.

15. Дей М. О. Міжнародне економічне право : навчальний посібник. М. О. Дей. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. 800 с.

16. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970/ URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569

17. Демидов Д. Поняття та види мирних засобів вирішення міжнародних спорів. Scientific Collection «InterConf». 2022. № 51. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/926>

18. Довгаль О. А. Економічний протекціонізм: аналіз світового досвіду О. А. Довгаль. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Економічна серія. 2002. № 564. С. 220.

19. Дочинець А. М. Мирні засоби вирішення міжнародних спорів.

Актуальні проблеми реформування сучасного законодавства. м. Львів, 27-28 жовтня 2017 р. с. 42-45

20. Зозуля О. О. Міжнародний змішаний арбітраж: досвід та національна практика: дис. ... канд. юрид. наук О. О. Зозуля. К., 2008. 41 с.

21. Іванов А.Г. Співвідношення обстеження і примирення, як засобів мирного вирішення міжнародних спорів і способів їх реалізації. *Legea si viata*. 2020. №6-7. С. 85-90.

22. Істін С. О. Міжнародні стандарти медіації як альтернативного способу вирішення правових спорів та їх імплементація в умовах євроінтеграції України. С. О. Істін. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 5. С. 420-424

23. Кальченко Т. В. Глобальна економіка : навчальний посібник. Т. В. Кальченко. К. : КНЕУ, 2009. 364 с.

24. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. М. Г. Капітоненко. К.: Либідь, 2009. 352 с.

25. Качка Т. Нові правила для кругляка: що має зробити Україна з мораторієм на експорті лісу. *Європейська правда*. 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/12/14i/7117580/>

26. Коваленко І. В., Поєдинок В. В. Медіація в корпоративних спорах. *Право України*. 2021. № 6. С. 117–127. 1

27. Кологойда О. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення корпоративних спорів. О. В. Кологойда, А. В. Сливінська. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 83-93.

28. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958. Нью-Йорк URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070

29. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами ООН від 18.05.1965. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060

30. Кравцов С. О. Проблемні питання визнання та виконання рішень

міжнародного комерційного арбітражу. С. О. Кравцов. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2013. Вип. 6-1(2). С. 52-56.

31. Кравчук С. Й. Правові передумови для розгляду і вирішення спорів у міжнародному комерційному арбітражі. С. Й. Кравчук. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2022. Вип. 71. С. 355-360.

32. Мазаракі Н. Щодо поняття медіабельності спору. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 258–262

33. Мазаракі Н. А. Механізми вирішення спорів у рамках Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Право і суспільство. 2018. №5. с. 212 - 216

34. Малишева О.М. Деякі питання інституту мирного розв'язання міжнародних спорів. Юридичний науковий електронний журнал. № 6, 2017. С. 85 378-381

35. Мальський М. М. Генезис транснаціонального виконавчого процесу крізь призму розвитку міжнародного права. М. М. Мальський. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 154-160

36. Мельничук Ю.І. Арбітражна процедура за правилами ВОІВ як ефективний альтернативний спосіб вирішення спорів. Науковий вісник публічного та приватного права: збірник наукових праць. Випуск 1. К.; Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 58-62.

37. Миколаєнко Я. Ю. Медіація як ефективний засіб вирішення міжнародних конфліктів. Я. Ю. Миколаєнко. Наше право. 2015. № 3. С. 184-188.

38. Мисишин А. В. Забезпечувальні заходи під час розгляду справ Міжнародним комерційним арбітражем. А. В. Мисишин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2018. Вип. 50(1). С. 92-94.

39. Міжнародні відносини: Історія. Теорія. Економіка. Право : навч.

посіб. М. З. Мальський, Ю. М. Мооз, О. С. Кучик та ін. ; за ред. М. З. Мальського, Ю. М. Мороза. К. : Знання, 2010. 463 с.

40. Міжнародне право : навч.-метод. пос. для студентів юридичного факультету. уклад. К. Ю. Фіщенко, В. Х. Ярмакі, М. К. Гопич. Одеса : ОДУВС, 2015. 286 с.

41. Міжнародне приватне право : підручник. за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. К. : Алерта, 2014. 2-ге видання. 656 с.

42. Міжнародне публічне право [Текст] : підручник. [В. М. Репецький та ін.] ; за ред. проф. В. М. Репецького ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ф-т міжнар. відносин. 2-е вид., К. : Знання, 2012. 437 с.

43. Мірошниченко В. Міжнародне торгове право у схемах, таблицях і визначеннях. Центр навчальної літератури. 2020. 144 с.

44. Моїсеєнко О. М. Медіація в системі вирішення спорів за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «ПРАВО». 2020. Випуск 29. с. 309 – 317

45. Можайкіна О. С. Сутність принципу добровільності в медіації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право. 2020. Т. 1. Вип. 61. С. 77-79.

46. Нагорна О. Соціально-професійні характеристики міжнародного арбітражного судді. О. Нагорна. Наука і освіта. 2018. № 11-12. С. 50-55.

47. Нагнибіда В. І. Реалізація принципу автономії волі сторін при визначенні права, застосовного до суті спору в міжнародному комерційному арбітражі. В. І. Нагнибіда. Університетські наукові записки. 2020. № 5. С. 6-21.

48. Нагнибіда В. І. Ефективний захист як ціль правозастосування в міжнародному комерційному арбітражі. В. І. Нагнибіда. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Вип. 1. С. 223-226.

49. Небеська М.М. Лекція до теми «Міжнародне право та його

особливості» для курсантів/слухачів другого курсу денної/заочної форми навчання за напрямом підготовки 6.030401 «Правознавство»; 6.030402 «Правоохоронна діяльність». 2016. 23 с.

50. Петрина В. Н. Термінологічні проблеми в українському законодавстві про міжнародний комерційний арбітраж. В. Н. Петрина. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 209-215

51. Поважний О. С. Засади системи державного регулювання міжнародної торгівлі та місце митної політики в ньому. О. С. Поважний, К. Є. Мойсеєнко. Ефективна економіка. 2019. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_7_13

52. Правове регулювання міжнародних економічних відносин: конспект лекцій для студентів спеціальності: 081-Право денної та заочної форми навчання. Луцьк, Луцький національний технічний університет. 2017. 67 с.

53. Приходько А. В. Теоретико-правовий аналіз існуючих правових засобів врегулювання спорів у сфері міжнародного приватного права. А. В. Приходько. Європейські перспективи. 2014. № 8. С. 178–185.

54. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

55. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.

56. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 25. Ст. 198.

57. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 року № 1701-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>

58. Регламент міжнародного комерційного арбітражного суду при Торговопромисловій палаті України від 01.01.218 року. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Reglament-ISAS-pry-TPPUkrayiny.pdf>

59. Розман Ю. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. Ю. В. Розман. Актуальні проблеми політики. 2013.

№ 49. С. 245–256.

60. Сергієнко Т. Особливості сучасної політики китайської народної республіки на міжнародній арені. Т. Сергієнко Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління Випуск 3 (63). 2022. С. 106-112

61. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945. URL.: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

62. Тетерук М. А. Визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів: новели законодавства та судова практика/ М. А. Тетерук/ Правова держава. 2018. № 32. С. 183-190.

63. Типовой закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний торговельний арбітраж (1985 рік) зі змінами, ухваленими у 2006 році. URL: https://uncitral.un.org/ru/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration

64. Тропін З. В. Сучасна основа вирішення міжнародних спорів: принципі мирного вирішення міжнародних спорів чи принцип захисту прав та інтересів суб'єктів міжнародних правовідносин. Часопис Київського університету права. 2017. № 1. С. 358-362.

65. Федченко Д. І. Щокіна О. О., Сабадаш І. В., Івашковський Д. В. Процедура розв'язання спорів у рамках СОТ: досвід України. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. №3. С. 106 –110

66. Феленюк О., Балдич Н. Як Україні ефективно захищати свої права та інтереси під час вирішення торговельних суперечок в рамках СОТ? Київ, Європейський інформаційно-дослідницький центр, 2016. 57 с.

67. Фліссак К. А. Міжнародні торговельні спори і місце економічної дипломатії у їх врегулюванні. К. А. Фліссак. Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. К. : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2016. Вип. 127. Ч. 2. С.152–164.

68. Хоперія А. А. Арбітражне рішення: поняття та основні вимоги до нього. А. А. Хоперія. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія:

Юридичні науки. 2021. № 2. С. 79-88.

69. Чибісов Д. М. Процедура вирішення спорів в рамках Світової організації торгівлі : теорія і практика. Д. М. Чибісов. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 42. С. 135–144.

70. Шеренговський Д. В. Поняття та сутність міжнародного конфлікту в науці про міжнародні відносини. Д. В. Шеренговський. Актуальні проблеми політики. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 43. С. 98–108.

71. Яценко О., Ускова Д. Міждержавні торговельні суперечки як виявлення політики протекціонізму. Економіка і організація управління. 2019. № 4 (36) с. 58-65

72. Black's Law Dictionary / Н. С. Black and others // St. Paul Minn. : West Publishing Co. 1990. 1670 p.

73. GATT Legal Texts: Article XXIV. World Trade Organization. URL:https://www.wto.org/English/tratop_E/region_e/regatt_e.htm#gatt

74. Gleider I Hernandez. The International Court of Justice and the Judicial Function. Oxford University Press, 2014. 368 p.

75. Gordeeva T. International trade disputes in modern regulatory paradigm. T. Gordeeva. International Economic Policy. 2013 p. 96-118

76. Meardon, Stephen, Negotiating free trade in fact and theory: the diplomacy and doctrine of Condy Raguet, The European Journal of the History of Economic Thought, 2014, Vol.21(1), p.41-77;

77. Офіційний сайт Міністерство економіки України URL: <http://www.me.gov.ua>

78. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: www.wto.org.

79. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: https://european-union.europa.eu/contact-eu_uk

80. Офіційний сайт ООН. URL:<https://www.un.org>